

Mater Lithvaniae, ora pro nobis!

ЛІТВА

глос монархісты

XVII/XVIII (№17-18)

МЕСЯЦ СТЫЧАНЬ - ГРУДЗЕНЬ A.D. MMIII (2003)

ГАЗЭТА ЗАСНАВАНА A.D. MCMVIII (1908), АДНОЎЛЕНА A.D. MCMVC (1995)

ФЭЛЬЁТОН

Хто хоча памерці за дэمالібэралізм?

Тэрорыстычны акт з 11 верасня 2001 р. на World Trade Center многімі азначаўся за пачатак новай фазы канфлікту двух цывілізацый. Нягледзячы на правідловасць падобнага сьцверджання, паўстае дылемат: аб якія менавіта цывілізацыі ідзецца? Гісторыкі ў большасці сыходзяцца ў тым, што ў падвалінах кожнае цывілізацыі знаходзіцца рэлігія. З аднаго боку тады маем ісламскую цывілізацыю, на другім жа..., чы праўды гэта ёсьць цывілізацыйай хрысціянскай?

Калі б ісламскія тэрорысты ўважалі за свайго галоўнага непрыяцеля хрысціянства, праўда падобна, што кіруемыя ім самалёты ударылі б у Базыліку Сьв. Пятра. Вежавец¹ WTC у Новым Ёрку зьяўляецца скарэй сымболом дэمالібэральнае культуры ніж хрысціянскае.

Іслам, які ня знае падзелу паміж сфэрамі *sacrum*² а *profanum*³, паміж тым, што рэлігійнае, а што політычнае, перастаў уважаць хрысціянства за свайго галоўнага супраціўніка, паколькі Касьцёл у XX в. галоўным чынам пасья ІІ Ватыканскага Сабору стаў нашмат менш клапаціцца аб сваёй прысутнасьці ў політыцы. Насуперак гэтаму дэمالібэральная сыстэма вырасла ў найгалаўнейшага непрыяцеля, якая аднак усё часцей перастае абмяжоўвацца толькі політычнай сфэрай, а зачынае уваходзіць у “вотчыну” рэлігіі чы этыкі, праяўляючы такім чынам свае тэолёгічныя амбіцыі. Як прыклад можа паслужыць стала ўзрастаючы пералік заходніх дзяржаваў, якія легалізуюць абарты, эўтаназыю альбо гомасэксуальныя зьвязкі.

Ян Павал II часта ў гэтым кантэксьце гаворыць аб барацьбе паміж цывілізацыйай сьмерці і цывілізацыйай міласьці⁴. У часе сваёй пілігрымкі ў Польшчу Папэж паведаў: “народ, каторы забівае сваіх уласных дзяцей, ёсьць народам бэз будучыні, а дзяржава, каторая ўзурпуе права на забіваньне дзяцей у лонах матак, стаецца дзяржавай барбарскай.” Калі ж мы паважна ўспрымем словы Яна Паўла II, тады заўважым, што будучыня ясьнее перад ісламскімі дзяржавамі, а барбарскімі краінамі зьяўляюцца заходнія дэмакратыі. Невыпадкова таксама тое, што на розных міжнародных канфэрэнцыях, арганізаваных пад патранатам ААН для абароны ненароджанага жыцця супраць астатняга сьвету супольна паўстаюць ісламскія дзяржавы і Ватыкан. Канфлікт паміж цывілізацыйай сьмерці і цывілізацыйай міласьці не зьяўляецца тады тоесным із сутыкненьнем ісламскае цывілі-зацыі з хрысціянскаю.

Вялікім пытаньнем сёньня ёсьць, чы мы ўвогуле можам мовіці аб хрысціянскай цывілізацыі. Відавочна, што заходнія цывілізацыі маюць свае фундамэнты ў Дэкалёгу⁵ і Нагорным казаньні, але здаецца, што яны ўжо доўга як згубілі памяць аб сваіх каранях, а хутка аддаляюцца ад свайго першаснага ўзора. Сёньня мы маем дачыненьне скарэй з пост-хрысціянскай цывілізацыйай, у якой усе фундамэнтальныя хрысціянскія каштоўнасьці падлеглі сэкулярызацыі і атрымалі свае сьведкія імітацыі, напрыклад міласць была заступлена талеранцыяй.

Аб жыццяздольнасьці данай цывілізацыі вырашыць тое, чы знойдуцца людзі, якія гатовы аддаць за яе сваё жыццё. Антычны Рым упаў не таму што, яго перамагла нейкая політычная ці вайсковая сіла, але таму што знікла мотывацыя абыватэляў да яго абароны. Сёньня можам знайсці ў ісламскіх краінах мільёны людзей, якія дэкляруюць ахвоту аддаць за Аллаха жыццё. Чы знойдуцца людзі ў краінах Захаду, ахвотныя даць сваё жыццё?

Орыяна Фалыччы⁶ напісала, што каштоўнасьцю, за якую вядзецца бой паміж заходнім і ісламскім сьветам, ёсьць тое, каб яна магла спалучыцца зь кім хоча і калі хоча. Ці ўсё ж знойдуцца людзі, гатовыя за гэта памерці? Хто аддасць сваё жыццё за вольны рынак і лібэралізм?

Эстэра Лобковіч, чачonic “Fronda” (Польшча)

¹ вежавец = хмарачос

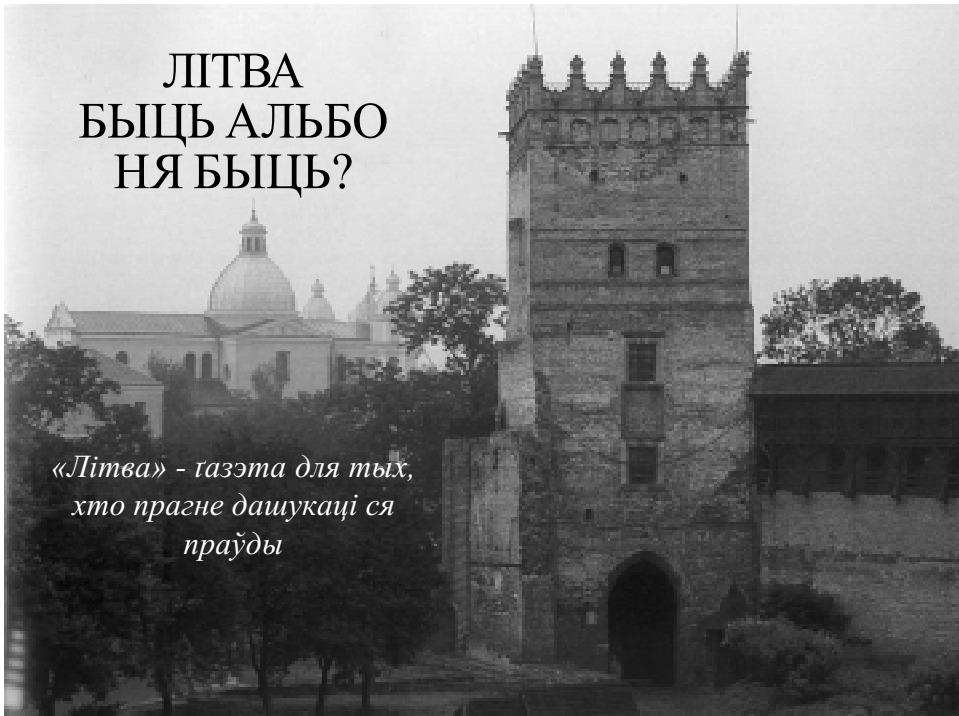
² sacrum = тое што належыць да рэлігіі

³ profanum = тое, што належыць да сьвецкага

⁴ міласьці = любові

⁵ Дэкалёг = дзесяць прыказаньняў

⁶ Орыяна Фалыччы – італьянская журналістка, якая падтрымлівае вайну дэمالібэ-ральных цывілізацый супраць ісламскага сьвету

Замак князя Любарта. Луцк. Валынская зямля.

Аб гісторычнай падзеі ў Луцку чытайце ў рубрыцы Каляндар на старонцы 8

ІСЛАМСКІ ПОГЛЯД: ІЧКЕРЫЯ Ў ВАЙНЕ ЦЫВІЛІЗАЦЫЙ

Базпэка ўзамен за Непадлегласьць

Зьмяшчаючы нінейшы¹ артыкул, перасьледуема наступны мэты. Па перша, ужо нека неўцям стала сёднешнім “дэмакратам” і “лібэралам”, іж увогуле дзе-кольвек людзі могуць успрымаць рэлігію ў шчыльнай зьвязі із гаспадарствавай будовай. Калісь і ў хрысціянскім сьвеце тое было нормай. Сёдня на права-лікі жалё застало ся тое тыкеля ў народаў, кторы знайдавалі ся паза зрубам² заходняе “цывілізацыі” у цягу астатніх 200 лет. Іншы погляд працягвае істнаваць у нашых адвечных праціўнікаў – музулманаў, якія еднак зараз суць велей праціўнікамі звыраднелай заходняй “цывілізацыі”, а не Католіцкага Касьцёла. Адыж належа ўзнаць музулмане днес маюць больш здарова падыйсць да пытаньняў этыкі і моралі, дыг гаспадарствавага будаўніцтва ніж тэз. “людзі вольнага сьвету”.

З другой стараны, тэй артыкул ест напісаны ЯМ Панам Мовладам Удугам, кторы знаны із сваёй выбітнай ідэйнай а ідэолёгічнай працы на карысьць Ічкерыі. Ічкерыя, падобна як і Рэспубліка Беларусь, знайдуе ся днес на водападзеле як цывілізацыйна, гэтак і політычным. У Ічкерыі ідзе вайна, але нападнік кажэ, іж ён бароніць “цэласнасьці” свайго гаспадарства і змагае ся із тэрорызмам. У Ічкерыі парушаюць ся правы асобы, але Эўразьвяз гатовы ёсьць узнаць рэфэрэндум і прэзыдэнцкія выбары окупацыйнай адміністрацыі. Усё праз тое, іж Чэчэнцы захацелі збудавачь гаспадарства із пануючай рэлігіяй. “Дзе ж гэта бачана!” – заволаюць тэж і нашы “дэмакраты”. “Ведзь жа цяпер можа быць тыкеля “дзяржава сьвета-поглядна нэўтральная”, – паттакнуць ім супрацоўнікі Фундацыі Шораіш³!

Друкуючы канцэптuallyну працу ЯМ Пана Мовлада Удуга намагаема ся прыблізіць нашым людзям істоту сёдняшняга канфлікту ў Ічкерыі, якая ў грунце вельмі блізка нашай сытуацыі. З прадстаўленых прычынаў ўважаема зьмяшчэньне данага артыкула за высока цікавае для нашага чытэльніка.

¹ нінейшы – гэты, ніжэйпададзены; ² зруб – будова, структура; ³ Шораіш – Сорас.

працяг на с. 6

ГІСТОРЫЯ

Да пытаньня аб формаваньні гаспадарстватворчага народа ВКЛ

Паняцьце нацыі-народа

На пачатку канечна засярэдзіці ся над паняцьцёвым апаратам праблемы. Словы нацыя і народ зьяўляюць ся сынонімамі ў шырокім сэнсе, калі мы не разглядаем нацыю ў вузкаэтнічным значэньні. Уводзячы ў назву рэфэрата слова народ мы маем на ўвазе перад усім народ політычны, а не этнічны, якога і не магло істнаваць у датычны праблемы пэрыяд. Тым не меней гэты політычны народ мог і валодаў пэўнымі формальнымі этнічнымі характэрыстыкамі, такімі як супольная мова ці паходжаньне. Штопраўда выбар і ўспрыняцьцё некаторых этнічных константаў не насіла для суб’ектаў выбару ў датычны пэрыяд надзвычай важнага значэньня, а абапірала ся перад усім на функцыянальныя якасьці дадзенай константы¹.

Найбольш агульным і адпаведным акрэсьленьнем політычнага народу-нацыі на нашу думку зьяўляець ся наступнае. Польска-літвінскі пісьменьнік і політычны дзеяч XX ст. Юзэф Мацкевіч гэтак акрэсьлівае паняцьце нацыі²: “Паводле аўтора, вырашальным у паняцьці нацыі зьяўляець ся не раса, не паходжаньне, не рэлігія і не мова. У паняцьце нацыі ўваходзяць духоўная сувязь, усьведамленьне супольнасьці, воля да сумеснага жыцця,

імкненьне да адасобленасьці, але абсалютна канечная ўмова - толькі адна: наяўнасьць нацыянальных традыцый.”

Др. Ян Цехановіч³ абмяркоўваючы працу Вільфрэда Парэта “Трактат аб агульнай соцыялёгіі” кажэ: “Традыцыя замяняе індывідуальны досьвед супольным досьведам доўгага ланцугу пакаленьняў. Пры чым традыцыя функцыянуе ў складаным і стала зьменным натуральна-соцыяльным кантэксьце, паводле дакладна дзеючых перадумоваў, канечнасьцяў і правазгоднасьцяў.”

Конкрэтную характэрыстыку політычнага народа дае польскі профэсор Юліюш Бардах⁴: “Ад раньнесярэднявечных народаў, сформаваных на этнічнай базе, далейшы шлях вёў да народаў фэудальных, дыфэрэнцыяваных маёмасна і соцыяльна. Тут адбывала ся выразнае адасабленьне політычнага народа, у

працяг на с. 4

¹ гэта датычыць перад усім мовы пісьмовых зносінаў – канцэлярскай мовы ВКЛ

² “От Вилии до Изара”, Лёндын 1992, с.68

³ „Na styku cywilizacji”, Rzeszów 1997 с.12

⁴ “Штуды з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага”, Менск 2002 с.318

Уступ

Палітычная прастора нацыянальнага беларускага руху дня сяго ест надзвычай засьмечана разнастайным ідэолёгічным шалупіннем, як роўне ж лічнымі “табу” шчэ зь мінэнае эпохі. Нават аж дзівіш ся, як некаторыя, колісь барэа нацыёналістыч-ныя чальцы праўдзівага БНФ, займелі моцны ідэолёгічны дрэйф да тэв. “цэнтру”, што ўрэшце і давяло да падзелу арганізацыі. Але ня варта дзівіці ся. На вялікі жаль гэткі дрэйф мае адпаведны ідэовы грунт з часу згубы Рэчыпаспалітае Абодвух Народаў. Грунт гэты мае назву *вольнамулярскі лібэралізм*.

Пачаць належыць непасрэдна ад эпохі падзелаў гаспадарства Абодвух Народаў. Апошнім паўстанчым зрывам таго часу, здаровым ў сваім ідэовым корані, трэба лічыць **Барскую Конфэдрацыю: 1768-1772**. Здаровым ён быў па прычыне таго, іж меў у падставе сьвятую веру католіцкую і вернасьць Айчыне, і ня йшоў за ўжо разпаўсехнянымі² згубнымі намысламі фалшывай свабоды:

Мы прававерны хрысьціяне католікі рымскія, народ польскі, верны Богу і Касьцёлаві, вольным каралём і каханай айчызьне, уважачоу канец нешчаслівых і страшных сродкаў, гвалтоўне проціў усьюткаму праву ўчыненых, неабмыльна вынікаючых а прыносячых нямыльнае надламаньне і амаль паўсехнюю згубу на веру сьвятую рымскую, відзячы азябласьць у духавенстве выжшым, а ў галовах вялікіх сьвецкіх абыягнасьць³, тутэжа у абыватэлях безвэстыдну бязэнь і замяшаньне, а што найнешчаслівей: іжа жаднай датклівасьці не чуючы, нахыляюць свае негдысь нязвычайны галовы пад ярмо нявольніча сызматыкаў, лютраў і кальвінаў, тторы есьмы крывёю Хрыстуса найдаражэйшай і ўласнай нашай адкупленья перад народамі насілі, ня дбаючы на турэцкія, татарскія, Швэдаў, Казакоў гуфцы, тторы як цень едын ад зацягаючага слоньца, так яны ад знаку крыжа сьвятога ніклі пры гэроічным нашым аружэжу. Але ёсьць Бог у Ерузалем, ёсьць лшчэ і прарок, тторы ўсьюткі варажыць памыснасьці. Ежалі жыць і ўміраць, стаць і ўпадаць пры боку Яго і сьвятой веры католікай будзема, умоцне сілы нашы і ўзбудзе ў нас кроў рыцэрску, будзе нам ваяждэём і праводцам, заслонай і патугай. Няхай нас утрымуе Яго ўсехмоцна моц, няхай пасіле моц Сына пранайсьвяцейшага, няхай нас загрэе дух Яго міласьці! Чыньма ўжо ў Імя Тройцы пранайсьвяцейшай Бога Айца, Сына і Духа Сьвятога тое спрысяжаньне асабістае і паўсехнае. Тарчай будзе нам Марыя.⁴

Ад таго часу штотраз вялікш тья намыслы пранікаюць у незалежніцкі рух і паступова нівэлююць саму ў сабе Боскую ідэю непадлеглай Айчыны. Нівэлююць не ў непасрэдных спосаб, але такім чынам, іж непадлегласьць застае ся нібы падставовай каштоўнасьцю, што ж датыча формы, дык яна мусіць быць “едына правільнаю”, г.зн. “дэмакратычнаю”. Калі пры Касьцюшкаўскім Паўстаньні 1794 р. наша новасьпечаная “асьвечаная прогрэсыўная абшчэсьцьвеннасьць”, увасобленая ў кс.Г.Коллэнтаю і І.Патоцкім хаця б для прыкрыўкі скарысталася з такіх дарагіх нам, і консьрватыўных паняццяў, як монархія і дзедзічнасьць трону, дык іхны ідэовы наступнікі ў веку XIX не саромілі ся выракчы ся канчаткова паходзячай ад Бога монархіі і за кождым разам усталёўваць дыктатуру “нацыянальнага ўраду”. Ня маючы ніч⁵ проціў самага паняцця нацыянальнага ўраду, застановіма ся над пытаньнем, на сля⁶ тья ідэі асьвечаньня⁷ нанеслі і на жаль шчэ наносяць шкоду для шляхэтнай самой у сабе і сьвятой ідэі абароны Айчыны.

У сваім разглядзе мы датыкнема ся ў вялікай часьці падзеяў галоўных збройных зрываў, скіраваных для адзыханьня непадлегласьці Айчыны Абодвух Народаў: Касьцюшкаўскім Паўстаньні 1794 р., Наполеонаўскіх Войнах 1812 р., Лістападавым Паўстаньні 1831 р. і Стычнявым⁸ Паўстаньні 1863 г.

Рок 1791-1794

Констытуцыя 3 Мая і разам зь ім Касьцюшкаўскае Паўстаньне 1794 р. былі безумоўна зрывам за непадлегласьць. Але адначасова яны далі выраз разколу сярод шляхты. Разкол, які прадвызначыў бэзплённасьць наступных

ХВАРОБЫ РОСТУ

альбо аб ідэовых элемэнтах разкладу ў айчынных рухах за незалежнасьць

Чалавек чыну дзейнічае гвалтоўна і хаотычна

сьв. Жанна д’Арк – чалавек мадлітвы, дзейнічае годна

зрываў, які вызначыў стратэгічны стасунак сіл. Разкол меў перад усім ідэолёгічны характэр. Як “абоз патрыётычны”⁹ гэтак і “Таргавіца” былі за непадзельнасьцю земляў Рэчыпаспалітай, толькі бачылі тую Рэчпаспалітую ў розны спосаб. Мы не хацелі б ўсправедліўляць пазыцыю таргавічан, якія не павінны былі ісьці на супрацу із схізматыкамі, а да таго ж з найбольш драпежным ворагам Айчыны. Але адначасова не падлягае сумніву, іж тая пазыцыя стала ся вынікам шалёнага перавароту ў мысьленьні, які адбыўся напрыканцы XVIII сталяцыя, калі сярод абыватэль-ства Эўропы засталі парушаны фундаэнтальныя аўтарытэты: Касьцёл і Монархія. Пры гэтак кардынальным перавароце цалкам натуральна выглядала боязь значнай часткі нашых магнатаў і шляхты перад мажлівым “якобінствам”, што магло пранікнуць у Рэчпаспалітую із Захаду. Пазыцыя Касьцёла ў гэты ж момэнт была спрыяльна да захаваньня Рэчыпаспалітае, але адначасова рэзка “антырэволюцыйнаю”, а знача і скіраваную проціў так званых “прогрэсыўных ідэолёгаў” паўстаньня, якіх рэпрэзэнтаваў ужо ўспамянёны кс.Гуга Коллэнтай. Іхна ўпрост рэволюцыйна рэторыка да шчэнтэ запужала мясцовую сярэдно і вялікшую шляхту, а тым велей магнатаў, якія няхібна і адварта зьвярнуліся на Ўсход у пошуках абаронцы шывка надыходзячых гільётынаў. Вось адно із сьведчаньняў:

Коллэнтай пісаў напрыканцы мая да Яна Сьнядэцкага: “гатуе ся проект, тторы ня толькі асьвечанай Эўропе прынясе уконтэнтаваньне”¹⁰, але надта рэтэльны”¹¹ нажытак для краю нашага. Ямць ксёндз Асоўскі піша Констытуцыю эканомічну...” “Яго проект апіраў ся на навукх Адама Сміта “Аб багацтве народаў”, чынячы вольнасьць уласнасьці, вольнасьць асабісту, вольнасьць працы і апеку над ёй, падавалінай ваўнутранай будовы адроджанай Рэчыпаспалітай, пры чым увесь стасунак паміж земскім уласьнікам а селянінам меў з падданчага змяніці ся на ўмоўны...А праектавана лшчэ трэцю пры-

сьв. Жанна д’Арк на мадлітве

цыпіальну ўставу: па палітычнай Трэцяга Мая і эканомічнай мела прыйсьці “Констытуцыя моральна”, несумніўна польскі адпаведнік амэрыканскай і францускай дэкларацыі праў чалавека”¹²
Час бжыць, а рыторыка не зьмяняець ся, гэтак усё і змагаема ся за дэкларацыю праў чалавека! Апошняя цытата паказуе зьвязь між нібы нэўтральнымі эканомічнымі канцэпцыямі і рэальнай моральнай індыфэрэнтнасьцю, якой адпавядае людзкая, а ня Боская “Констытуцыя моральна”.

Абагульняючы трэба адзначыць наступнае: рэформы ў Рэчыпаспалітай былі патрэбныя, бо *liberum veto* стала ся інструмэнтам, каторы гамаваў працу аднаго фактычна найгалаўнейшага¹³ гаспадарствавых органаў – Сойму. Нэгатыўным элемэнтам “Сыстэмы 3 Мая”¹⁴ і выніклым зь яе паўстаньнем былі:

- 1.Перавага ідэі асьвечаньня сярод аўтараў “Сыстэмы 3 Мая”, што праяўляла ся ў пазытыўнай ацэнцы кожных новатвораў эпохі асьвечаньня: падзел уладаў, аддзяленьне рэлігіі ад гаспадарства, угрунтаваньне на рацыёналізме і матэрыялізме і г.д.
- 2.Угрунтаваньне гаспадарствавай сыстэмы на ўзьведзеньні у абсолют прынцыпе падзелу ўладаў на ўставадаўчую, выканаўчую і судовую, які вынайшаў Караль (Шарль) Монтэск’ё
- 3.Працяг згоды на аддзяленьне Касьцёла ад гаспадарства і адданьне эдукацыі ў рукі тэв. Эдукацыйнай Комісыі, якая была ўтворана па касацыі Закону Езуітаў у 1773 г.

Нэгатыўнымі ж аспэктамі рэакцыі абозу “Таргавіцы” у сваю чаргу былі:

- 1.Стаўка ў абароне сваіх прывілеяў на схізматичную Расею-Масковію
- 2.Анахронічнае трыманьне састарэлых і шкодных гаспадарствавых норм: *liberum veto*, слабая пазыцыя караля – элекцыйны кароль.
- 3.Замаяшчэньне інтэрэсу нацыёнальнага інтэрэсам прыватным.

Робячы выснову мусім сказаць: брак здаровай сілы ў абодвух абозах, якая б з аднэй стараны была патрыётычнай як прыхільнікі Констытуцыі 3 Мая, з іншэй нагэтулькі ж консьрватыўнай як “Таргавіца”; ттора бы з аднэй стараны ўнікла бы памылак свайго часу як таго не зрабілі “патрыёты”, з іншэй ж папзволіла на жьсыцьцёва канечныя рэформы і праявіла пакору не тыкеля перад Каралём, як асобай, але перад павагай Найасьнейшай Рэчыпаспалітай і Панам Богам, чаго не зрабіла “Таргавіца”.

Такі фатальны зьбег абставінаў прывёў да заняпаду нашай улюбёнай Айчыны. Падзяліў нас на абозы, якія валычучы міжсобку і крычучы, іж яны ўсе за Айчызну, кожды па свойму аб ёй запамніў. На жаль і днесь суць людзі, нават “політыкі”, які яны сябе называюць, якія

не выпягнулі адпаведных унёскаў¹⁵ зь гісторыі.

Рок 1812

“Наполеон Бонапарт ня толькі не быў глыбока веручым чалавекам, але і не валодаў нават як-кольвек заўважальнай рэлігійнай сьвядомасьцю. Напроціў, будучы прадставіцелям Асьвечаньня, да рэлігіі меў падыйсьцё з рэлятывістычных пазыцый...”¹⁶

Тым ня меней Наполеон у ваўнутранай політыцы Францыі ўрэшце перайшоў да тэв. прагматычных пазыцый і ўзнаў ролю Касьцёла, як важнага духоўнага інстытута, дзейнасьць якога канечна для нормальнага функцыянаваньня гаспадарства, што атрымала свой выраз у конкордаце¹⁷, падпісаным паміж ім і Апостальскай Сталіцай. Для Касьцёла Францыі ён зрабіў яшчэ адну неацэнную паслугу, разбурыўшы схізматычны “гаспадарствавы касьцёл”, утвораны па Францускай Рэволюцыі.

Што ж датычыць яго асабістых ідэяў, дык вельмі цяжка іх як-кольвек ацаніць, бо яго дзеянньні характэрызуюць ся ўжо вышэйзгаданым прагматызмам, які гэнэральна ўспрымаў набыткі Францускай Рэволюцыі і стан па ёй, а перад усім страх перад рэстаўрацыйай і згубай улады.

Апісаная політыка Наполеона прадвызначыла, той факт, іж вакол яго зьбіралі ся галоўным чынам людзі “асьвечаньня і прогрэсу”, альбо іншымі словамі ворагі Касьцёла. На жаль знайшлі ся такія людзі і радаводам з Рэчыпаспалітай. Вядома іх памкненьні былі як напачцівейшыя: адрадзіць страчаную Айчыну, вярнуць непадлегласьць, толькі дзе ж тады прынцыпы? Адным з найбольш выбітных быў гэнэрал Ян Хэнрык Дамброўскі, правадыр “легіёнаў”, да якіх зацягвалі ся людзі з цэлага абшару былой Рэчыпаспалітай. Дык вась на шліфах¹⁸ тых легіёнаў, створаных першапачаткова ў Лёмбарды ў 1797 р. было напісана “*Gli uomini liberi sono fratelli*”¹⁹. А кукарды мелі ся быць францускія, гэта знача “народу, які бароніць вольных людзей”²⁰. Сам гэнэрал Дамброўскі вядомы, як чалавек, зьвязаны з “вуглярствам”²¹, і меў абсалютна варажыя пачуцьці да Папежа і Касьцёла. Як можна было адрадзіць Рэчпаспалітую бэз зьвязі з Касьцёлам?!

На жаль Яну Хэнрыку Дамброўскаму было з каго браць прыклад, і не абы з каго. Сам Тадэуш Касьцюшка піша яму ў 1798-99 рр. наступным чынам:

“Адказаў асобна офіцэрам, асобна жаўнерам, падносячы значэньне легіёнаў, як завязь нацыянальнай сілы збройнай на момэнт павяртаньня да Польшчы, налягаючы на братэрства броні з Французамі і “Цызальпінамі”²², на рэспубліканскія прынцыпы, канечнасьць эдукацыі, навучаньня жаўнераў, з каторых у будучыні маюць быць офіцэры адроджанага войска (на эдукацыю жаўнераў і іх грамадзянскае выхаваньне”²³ быў у легіёнах націск ад самага пачатку). Выбіцкаму радзіў нашірэнне сьпеваў у войску і складаньне “рэспубліканскага катэхізму”, якім хацеў вытэрці католікія “забабоны”. Дбаў таксама, каб прысягана на нянавісьць да караляў.”²⁴

Апроч нагэтулькі відавочнага вольнамулярска-лібэральнага радаводу быў і аспэкт гэопалітычны. Наполеон сваім неразвязальным канфліткам із старой дынастыяй – Бурбонамі, а ў зьвязі з гэтым і з астатнімі монархічнымі дамамі, асудзіў у стратэгічнай пэрспэктыве сваю справу на паразу. Стасунак сіл быў выразна не на карысьць Францыі. Тое, іж канфлікт цягнуў ся гэтак доўга, было спрычынена выключна рэволюцыйным духам, які шырыў ся па цэлай Эўропе і знаходзіў сабе прыхільнікаў ня толькі ў Францыі, але і ў астатніх краёх, пакуль не застаў утаймаваны ў 1815 р.

Істнуе пэўная нелёгічнасьць, якую ач-кольве²⁵ можна было ўбачыць тыкеля па вякох. Фундаэнтальны брак лёгікі палягае на тым, іж гаспадарства само ў сабе ест рэччу консьрватыўнай і традыцыйнай. Кожда гаспадарства жадае мець як най-глыбейшу гісторычну цягласьць і традыцыю, абы на яе апіраці ся. Нават рэволюцыянары, лібэралы і вольнамуляры кажуць цяпер ад сваёй “традыцыі” з 1789 р. З таго вынікае, іж грунтаваць адбудову Рэчыпаспалітай на хвалях рэволюцыйнага зрыва, як мінімум недалянабачна і неразумна. Усе тья

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

надзеі, што трывалі 15 лет, разьвеяліся па 1812 р. і былі складзены ў трумну ў 1815 р. падчас Ведэнскага²⁶ Конгрэсу.

Традыцыя ж Рэчыпаспалітай і Вялікага Княства Літоўскага ў прыватнасці не магла б мець трываласці, апроч як угрунтаваная на фундамэнце веры. Толькі вера ратавала нашу Айчыну ў цягу вякоў і толькі зь яе заняпадам можна звязаць заняпад Айчыны. Наполеонаўскія войны ў Эўропе і вайна з Расеяй стварылі ільлюзыю мажлівасці адбудовы краю. Гэта ільлюзія каштавала тысячаў жыццяў, якія да таго ж прыйшло ся скласці не пад Вільняй чы Навагродкам, але пад Сомо С’еррай у Гішпаніі, чы Аўстэрліцам у Аўстрыі, альбо ўвогуле ў Эгіпце. І не на алтар веры, а на алтар рацыёналістычныі ідэолёгіі і вольнамулярскіх інтэрэсаў, бэз астатняй споведзі чы нават кароткай мадлітвы да Найсвятцейшай Марыі Панны, але пад сыягамі “Вольнасці, роўнасці і братэрства”, што заправодзілі душу ў пекла. З тэй прычыны ахвяра тая ня можа ўважаці ся за ахвяру пажаданую Богам і быць прыкладам для насьледвання.

Належыць аднак зазначыць, іж закід гэты датыча перад усім кіраўнікоў і правадыроў руху. Звыклія чальцы мелы прыватна нашмат больш консэрватыўны погляд і не заўжды атаясамлялі гэтую вальку, як барацьбу за інтэрэсы “ўсяго прогрэсыўнага чалавецтва” і яго вольнамулярскія ідэі, але як абарону Айчыны ад заборцаў. Ім належыць як найвышэйшы гонар за тое, што паклалі свае жыцці за Айчыну, у добрай веры, не сьвядомыя гэнэральных мэтаў кіраўніцтва.

Выснова з вышэйпрыведзенага можа быць наступная: адбудова Айчыны ня можа ся адбыць на абы-якім грунце. Для яе патрэба толькі Боскага грунту, толькі грунту веры і веры католіцкай. Бэз таго раней чы пазьней асуджана цэлая справа на паразу. Бэзгранічна веру ва ўласныя сілы даправодзіла да таго, іж агромністы высілак колькіх пакаленьняў на пераломе XVIII-XIX сталеццяў пайшоў марна, пакінуўшы разчараваньне, зьнеахвочваньне і фрустрацыю. Чы ж мы не аглядаем чагось падобнага ў наш час? Дык пара нарэшце навучыці ся з гісторыі!

Велькалітоўскі патрыёта

працяг будзе

¹ вольнамулярскі – масонскі

² разпаўсехнянымі – распаўсюджваемымі

³ абынятнасьць – абыхавасьць

⁴ „Akt założenia Konfederacji Barskiej, luty 1768 r.”, друкуе ся водле: Panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego w świetle źródeł, przedstawił W. Konopczyński, Kraków 1924, s. 11, 12

⁵ ніч – нічога

⁶ еля – колькі

⁷ асьвечаньне – асьветніцтва

⁸ стычнявы – студзеньскі

⁹ “патрыёты” – прыхільнікі Констытуцыі 3 Мая

¹⁰ уконтэнтаваньне – задавальненьне

¹¹ рэтэльны – карысны, якасны

¹² „Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921” Мар’ян Кукель, Парыж 1983 с.31

¹³ пры слабым Каралі

¹⁴ “Сыстэма 3 Мая” – акрэсьленьне Б.Лесьнадорскага, пад якім разумеецца модель гаспадарства, які прадугледжвалі уставадаўчыя акты Чатырохлетняга Сойму і Констытуцыі 3 Мая

¹⁵ выцягнуць унёсак – зрабіць выснову

¹⁶ „Geschichte der Kirche in der indeengeschichtlicher Betrachtung: Band II Die Neuzeit“, Ёзэф Лортц, Мюнстэр 1962 г., с.342

¹⁷ конкордат – пагадненьне

¹⁸ шліф – эполет

¹⁹ Gli uomini liberi sono fratelli – Усе вольны людзі суць брацьмі

²⁰ „Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921” Мар’ян Кукель, Парыж 1983 с.73

²¹ Вуглярства, альбо карбонарыі – вайсковарэвалюцыйны кірунак сусьветнай масонэрыі

²² Напачатку легіёны плянавала ся ўтварыць пры тэв. “Цызыльпінскай Рэспубліцы”

²³ Вось жа!

²⁴ „Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921” Мар’ян Кукель, Парыж 1983 с.81

²⁵ ач-кольве – аднак, усё ж

²⁶ Ведэнскі – Венскі

ФЭЎДАЛЬНАЯ РЭКОНКВІСТА

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Працягваючы тэмат, што быў закрануты ў N 4(16) у артыкуле “Фэудальная Рэконквіста” мы зьмяшчаем у гэтым і наступных нумарах “Літвы” сэрыю матэрыялаў, якія ўвойдуць у пазьней выдадзеную кнігу пад назвай “Фэудальная Рэконквіста”. Кожны з матэрыялаў будзе прысьвечаны асобнаму тэмату, які зьвяўляець ся складовай часткай трады-цыёналістычнай паставы. Гэты матэрыял прысьвечаны традыцыйным католіцкім гаспадарствам, якія зьніклі, як казалі б некаторыя “асьветнікі” згодна з “об’ектыўнай хадою гісторыі”. Мы ж сьцьвярджаем, што “об’ектыўная хада гісторыі”, гэта спрытная ідэолёгічная формулёўка, якая дазваляе тэв. “прогрэсыўнаму чалавецтву” змагаці ся із Божым Касьцёлам і традыцыйнымі супольнасьцямі. Але паколькі іх лібэральныя здані суць плёнам рук чалавечых, то мы ўпэўнены што да марнасьці іхніх намаганьняў, якія здарылі ся выключна дзеля таго, каб яшчэ мацней выявілася Воля ня людзкая, але Боская!

Традыцыйныя католіцкія гаспадарствы

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Перад тым, як заглыбляцца ў сутнасць пытаньня належыць вызначыць, што мы разумеем пад традыцыйным католіцкім гаспадарствам. Вось жа на нашу думку такім гаспадарствам зьяўляець ся тое, дзе заканадаўча прызнана перавага сьвятой католіцкай рэлігіі. Можна нават сказаць, што гэта і ест асноўны паказьнік, зь якога вынікаюць наступныя. Бо сама ў сабе монархічнасьць, без прывязаньня да Католіцкага Касьцёла выраджаецца ў тыранічны абсалютызм. Корпарацыйнасьць адарваная ад духоўнасці ператвараецца ў соцыялізм і г.д. У некаторых гаспадарствах гэты процэ сэкularyзацыі, альбо “усьвячэньня”¹ займаў доўгі пэрыяд гісторыі, у некаторых, пры ўзьдзеяньні знешніх фактараў трываў значна карацей. Але сутнасць яго была аднакава – адсунуць Рымскі Касьцёл ад выхаваньня, едукацыі, навукі, гаспадарствавых спраў, маёмасьці, уплыву на мораль і спосаб працы. Першым этапам працэсу сэкularyзацыі стала ся рэформацыя – спачатку рух за “абнаўленьне” Касьцёла, а пасля конглёмэрат веравучэньняў, якія зыравалі сувязь з Рымскім Арцыпас-тырам і Касьцёлам.

У гаспадарствавым сэнсе першай ахвярай рэформацыі сталася Сьвятарна Цэсарства Рымскае Нямецкага Народу. Сьвятарна Цэсарства Рымскае Нямецкага Народу было ўтворна ў 962 г., калі Кароль Тэўтонскага Каралеўства Оттон I атрымаў карону Імпэратара з рук Папежа Яна XII. Стварэньнем Сьвятарнага Цэсарства Рымскага быў адноўлены зьвяз Папежа і нямецкіх уладароў, што надала імпульс для новага культурнага ўздыму культуры ў пэрыяд тэв. Оттонскага Адраджэньня. Рэлігійная палітыка наступнікаў Оттона I, у асаблівасці Гэнрыка III, улучыла Касьцёл у сыстэму гаспадарствавага кіраваньня і падтрыманьня канцэпцыі сакральнага характару імпэратарскай улады. Касьцёл Сьвятарнага Цэсарства Рымскага ператварыў ся ў моцну духову і політычну інстытуцыю, у выніку чаго некаторыя грабствы і княствы перайшлі пад кіраўніцтва арцыбіскупаў (Майнц, Кёльн, Пасаў, Зальцбург). Із сярэдзіны X в. да сярэдзіны XI в. нямецкія біскупы 6 разоў абіралі ся Рымскім Папэжамі. З XII в. у Сьвятарным Цэсарстве Рымскім актыўна разьвіваюць ся законныя² супольнасьці, у асноўным домініканцы і францысканцы. Да пачатку XIV в. адныя

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

ФЭЎДАЛЬНАЯ РЭКОНКВІСТА

Працягваючы тэмат, што быў закрануты ў N 4(16) у артыкуле “Фэудальная Рэконквіста” мы зьмяшчаем у гэтым і наступных нумарах “Літвы” сэрыю матэрыялаў, якія ўвойдуць у пазьней выдадзеную кнігу пад назвай “Фэудальная Рэконквіста”. Кожны з матэрыялаў будзе прысьвечаны асобнаму тэмату, які зьвяўляець ся складовай часткай трады-цыёналістычнай паставы. Гэты матэрыял прысьвечаны традыцыйным католіцкім гаспадарствам, якія зьніклі, як казалі б некаторыя “асьветнікі” згодна з “об’ектыўнай хадою гісторыі”. Мы ж сьцьвярджаем, што “об’ектыўная хада гісторыі”, гэта спрытная ідэолёгічная формулёўка, якая дазваляе тэв. “прогрэсыўнаму чалавецтву” змагаці ся із Божым Касьцёлам і традыцыйнымі супольнасьцямі. Але паколькі іх лібэральныя здані суць плёнам рук чалавечых, то мы ўпэўнены што да марнасьці іхніх намаганьняў, якія здарылі ся выключна дзеля таго, каб яшчэ мацней выявілася Воля ня людзкая, але Боская!

Традыцыйныя католіцкія гаспадарствы

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

толькі домініканцы мелі ў Цэсарстве 96 мужаскіх і 74 жаночых кляштары. Пачатак рэформацыі азначае ся абвяшчэньнем праз Марціна Лютра ў 1517 г. 95 тэолёгічных тэзісаў. Шэраг нямецкіх князёў: Фрыдэрык Саскі, Філіп Гэсэнскі, Гэорг Брандэнбургскі і інш. памкнулі ся выкарыстаць гэтую нагоду, дзеля таго каб скінуць “цяжкое” бярэмя Рымскага Касьцёла, ягонай духоўнай і сьвецкай улады. Імпэратор Караль V і некаторыя курфюрсты засталіся вернымі Рымскаму Прастолу. Але на пэрыяд Аўгсбурскага рэлігійнаага супакоу (1555) Сьвятарна Цэсарства Рымскае было на 80% протэстанцкім. Католіцкі Касьцёл згубіў 2 арцыбіскупствы і 15 біскупств. Другая палова XVI в. стала эпохай контарррэформацыі, посьпехі якой былі звязаныя зь дзейнасьцю Імпэратора Рудольфа II (1576-1612), князёў Баварскіх Альбрэхта V, Вільгельма V, арцыбіскупа Трырскага Якуба фон Эльтца, арцыбіскупа Вюрцбурскага Юль’юша Эхтэра фон Мэспэльбрунна. Вялізарную ролю адыгралі таксама езуіты, якія разьвілі ў Цэсарстве шырокую дзейнасьць дзеля аднаўленьня хрысьціянскага жыцця ў католіцкіх традыцыях. Для падрыхтоўкі нямецкіх езуітаў Ігнацым Лёёлям была заснавана тэв. Гэрманскі Колегіум у Рыме (1522), а паводле яго ўзору зьявілі ся колегія ў Кёльне, Трыру, Майнцы, Дыллінгэне і Монахіум (Мюнхэн). Адным з найважнейшых цэнтраў католіцтва ў другой палове XVI в. стаў ся езуіцкі ўнівэрсытэт у Інгольштадце. Але посьпех контарррэформацыі быў толькі частковы. У выніку трыццацілетняй вайны (1618-1648), якую вялі паміж сабой Протэстанцка Унія (1606) і Католіцка Ліга (1609) быў заключаны Вэстфальскі супакой (1648), калі кожны із суб’ектаў Цэсарства (каля 300 сьвецкіх і духоўных княстваў) вызначаў сваю палітыку самастойна, згодна із прынцыпам cuius regio eius religio³. Трыццацілетняя вайна ў вялікай ступені падарвала магутнасьць Сьвятарнага Цэсарства Рымскага, насельніцтва якога паменшыла ся ў 10 разоў. Пасьля Вэстфальскага супакоу асобныя нямецкія княствы праводзілі незалежну політыку, а Цэсарства насіла чыста номінальны характэр і адыйшло ў цень у політычным сэнсе, формальна праістнаваўшы да 1806 г.

Высновы: рэформацыя нанесла рашучы ўдар па адным з галоўных католіцкіх

Сарк

Апошняя выспа фэўдалізму

Невялікая выспачка Сарк, што належа да групы Нормандзкіх Высп на канале Ля Манш, стала ся гэроем малой гаспадаратворчай энсасыі. Вось жа выйшла на яве, іж да тэй пары там дзейнічае фэудалізм.

Фляга Сарк, гэта крыж сьв.Юрага (як Англіі) з двума залатымі лямпартамі¹. Важным элемэнтам

гісторыі зьяўляецца панаваньне на Сарку знанага Вільгельма Здабыўцы (Заваўніка). Гэральдычна легэнда кажа, іж па здабыцці Англіі ў 1066 р. Вільгэльм надаў высьпе гэрб для адрозьненьня з трыма лямпартамі, ён жа ўжывае ся і да днесь.

Сарк ест часьцю балівату Гвэрснi. Статус праўны Нормандзкіх Высп досыць складаны: яны падлягаюць брытанскай кароне, Альжбэта II ест іхнай каралевай, аднак не зьяўляюць ся ані часьцю Англіі, ані З’едночанага Каралеўства. Хіба што найбольш праўдзівай гісторычнай інтэрпрэтацыяй была б наступна: Англія – першая колёнія Сарку.

Сытуацыя з фэудальным ладам на высьпе астатнім часам пачала пагаршаці ся. Брытанскі ўрад і АЗН (ААН) націскаюць на лёкальны ўрад выспы, дзе жыве каля 600 асоб, каб яна зьмяніла свой лад. Днесь абсалютна большасьць чальцоў тамтэйшага парлямэнту ня ест выбэрана, але дзядзіча² тытул да засяданьня ў ізьбе³, бо валодае зямлёй.

“Простыя” жыхары выспы былі б задаволены із зьмены ладу, бо ўважаюць, што рэформа адбярэ ўладу нешматлікім, і завядзе дэмакрацыю. Консэрватары натомест кажуць, што зьмена ладу зьнішча мясцовы спосаб жыцця, якому лёкальная констытуцыя служа ўжо болей за 400 лет. “Яна дае нам стабільнасьць і пачуцьцё працягласьці” кажа чальчыня парлямэнту Філіда Ранг.

Існуе боязь, што ў выніку пропанаваных зьменаў, сытуацыяй на высьпе, якая ест адначасова падаткавым раем, заінтэрэсуюць ся міжнародавыя структуры.

Па выспачцы можна перасоўваці ся выключна пешшу, ровэрам чы коннай брычкай. Тракторы працуюць на фэрмах і возяць “хуткую дапамогу”.

Паводле Pismo konserwatywno-liberalne „Czas” N 35 (641) 31.VIII.2002

¹ лямпарт – гэральдычны леў із галавою павернутаі у бок назіральніка;² дзядзіча – атрымлівае ў спадчыну;³ ізба – палата парлямэнту

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Гэты ілюстрацыя паказвае, што ўсе краіны, якія ўваходзілі ў склад Вялікай Брытаніі, мелі сваё ўласнае гербавое знамя.

Літоўскі конквістадор

¹ усьвячэньне = набліжэньне да сьвету ² законныя = ордэнскія

³ чыя ўлада, таго і вера ⁴ круцыята = крыжовы паход

⁵ заблуданьне – рас. заблуждение

Магнат Геранім Хрызастом Хадкевіч - прадстаўнік урадуючай на Літве класы, сьвядомай сваёй гаспадарстватворчай місьці

Хрост Мэндота - духовая проба Літвы, якая адыграла сваю ролю ў гаспадаратварэньні, нажаль не завяршыла ся памысна

сьв. Пётр Скарга – езуіта, таленавіты казаньнік, які прадказаў упадак Рэчытаспа-літай, прадстаўнік духовага стану, на якім заўжды трымала ся гаспадаратворчая літоўская ідэя

працяг з с. 1

які ўваходзілі прывіляваныя групы або слаі, што ўдзельнічалі ва ўладзе, ад насельніцтва, якое заставала ся паза сфэраю політычнага жыцця. У французскай тэрміналогіі фэудальны політычны народ называець ся *pays légal*, а насельніцтва ў цэлым складае *pays réel*.”

Зыходзячы з вышэйпрыведзеных формулёвак мы засяродзіма ся на крытэрыях, якія дазва-ляюць сфармуляваць меркаваньне аб політыч-ным і гаспадарстватворчым народзе Вялікага Княства Літоўскага. Гэтымі крытэрыямі для нас служаць:

- наяўнасьць супольных традыцый;
- воля да сумеснага жыцця;
- духоўная сувязь;
- усьведамленьне супольнасьці і імкненьне да адасобленасьці.

Важным момэнтам, які патрабуе сьцьвярдзеньня зьяўляець ся пытаньне аб станавай структуры гаспадарстватворчага народу ВКЛ. Паколькі мы пад такім народам разумеем прадстаўнікоў *pays légal*, то перад усім найболей шматлікай яго часткай зьяўляець ся шляхта і магнаты. Натуральна трапляюць у лік рэпрэ-энтантаў політычнага народу прадстаўнікі духавенства розных вызнаньняў. У пэўным сэнсе належыць таксама ўключыць у межы політычнага народу і характэрыстыкі гаспадарстватворчага народу ВКЛ, у тым ліку і этнічныя, такія як мова і паходжаньне.

Праўна-політычныя і культурна-звычайныя аспэкты ўніфікацыі гаспадарстватворчага народу ВКЛ

Супольныя традыцыі гаспадарстватворчага народу ВКЛ формавалі ся на працягу некалькіх стагодзьцяў ва ўмовах барацьбы гэтай дзяржавы за існаваньне. Гэтае формаваньне адбывала ся галоўным чынам у пэрыяд з 1253 р. да 1595 р. У пэрыяд з 1595 р. да 1795 р. адбывала ся канчатковая гомогэнізацыя політычнага народу, які праіснаваў фактычна да 1863 г., пасля чаго працэсы формаваньня нацый у вузакэнтнічным сэнсе пераважылі над *pays légal*.

У дадзенай працы нас перад усім цікавіць першы пэрыяд непасрэднага формаваньня гаспадарстватворчага народу гзн. да Бера-сьцейскай Царкоўнай Уніі. Супольныя традыцыі політычнага народу праўлялі ся практычна ва ўсіх сфэрах жыццядзейнасьці, у нашым разглядае мы спыніма ся перад усім на сфэры *праўна-політычнай, веравызнаўчай і культурна-звычайнай*.

Уніфікацыя ў асьпэктэ праўна-політычным адбывала ся шляхам прыняцьця адпаведных уставадаўчых актаў – прывілеяў. Тут мы можам назіраць на першы погляд супярэчлівы характэр тэндэнцый якія тым не менш прывялі да глыбейшай едансьці народу політычнага

Да пытаньня аб формаваньні гаспадарстватворчага народу ВКЛ

ВКЛ. Супярэчлівасьць тэндэнцый тлумачыць ся рэаліямі геопалітычнага і цывілізацыйнага характэра, з якімі прыйшло ся сутыкаці ся Вялікаму Княству на працягу ўсяго пэрыяда свайго існаваньня.

На першым этапе, пачынаючы ад коронацыі Міндоўга, аж да Ягайлы інтэнсыўнасьць уніфікацыйных і гомогэнізуючых працэсаў у эліце Вялікага Княства стрымліваець ся барацьбой паміж рознымі князямі і політычнымі групамі за ўплыў у дзяржаве. На гэтым этапе уніфікацыя не разглядаець ся як мэта, але забэспечваець ся першасная стабільнасьць гаспадарствавага ладу і межаў новастворанай дзяржавы адносна зьнешніх сілавых фактараў. Пры гэтым аднастайнасьць культурна-рэлігійнай ідэнтычнасьці ўнутры краіны не іграе значнай ролі, а на першым месцы знаходзе ся лёальнасьць да гаспадара. Тым не менш адаптацыя пэўных гаспадарствава-праўных форм павінна была мець месца яшчэ за Міндоўга, як сьведчаць Г.Семянчук і А.Шаландэ з Гродна цытуючы польскага даследчыка Гэнрыка Ловмянскага, аб вострай канечнасьці перайманьня юрыдычных формаў “рускай” гаспадарствавасьці: “...на пачатку XIII ст. у Літве не было выразных слядоў монархіі: на Жамойці ўвогуле, у Аўкштоце – да часоў панаваньня Міндоўга. Параўноўваючы сацыяльную сытуацыю на балтыцка-літоўскіх землях (у першую чаргу Аўкштоце) з сытуацыяй у Прусыі і Жамойці, якую зафіксавалі крыжацкія хронікі XIII-XIV ст.ст., ён прыходзіць да высновы, што “старэйшых князёў” з дамовы 1219 г. нельга лічыць ані монархамі, ані ўладарамі асобных тэрыторыяльна-політычных адзінак – земляў. Гэта былі наймацнейшыя правадыры дружын, якія мелі паўнамоцтвы заключаць зьнешнія дамовы ад свайго імя, а таксама падуладных ім другародных правадыроў і, урэшце, усяго вольнага насельніцтва літоўскага племені...У той жа час, у сярэдзіне XIII ст. у Панямоньні ўжо існавала дзяржава, аб чым згадваюць крыніцы...Як за такі кароткі адрэзак часу Міндоўгу ўдалося стварыць дзейныя гаспадарствавыя інстытуты? На нашу думку, гэта магло адбыці ся толькі шляхам перайманьня Міндоўгам гатовых гаспадарствавых інсты-тутаў із суседніх славянскіх княстваў, і ў першую чаргу з тэрыторыі “рускай Літвы”.”

Пэрыяд гэты завяршаець ся на пераломе XIV – XV вв., калі сярод кіруючых дынастый ўзрастае паняцьце патрэбы ідэйнага, рэлігійнага і культурнага задзіночання эліты ВКЛ. Юрыдычна дадзены працэс адбываў ся і быў замацаваны шэрагам прывілеяў, зьмешчаных у межах унііных дамоваў паміж Каралеўствам Польскім і ВКЛ. Належыць адзначыць істотны ўплыў, які аказаў на дадзены працэс польскі юрыдычны досьвед. Пасля выбару, што быў зроблены Ягайлай на карысьць інтэграцыі ў

рэгіёне Міжморра замест контынэнтальнага варыянту⁶, выбар іншай юрыдычнай формы ўніфікацыі выглядаў бы нелёгчна. Такім чынам на першым этапе перамагла заходняя політычная і культурная модель задзіночання эліты ВКЛ, якая замацоўвала ся наступнымі юрыдычнымі актамі:

- Віленскім актам 1387 г. датычна прывядзеньня ў католіцкую веру ўсяго агулу літоўскага баярства;
- Гарадзельскімі прывілеямі 1413 г.
- Казімеравымі прывілеямі 1447 г.
- Статутам ВКЛ 1529 г.

Наступствы прыняцьця згаданых прывілеяў можна выразіць наступным чынам. Докумэнты 1387 і 1413 гг. замацоўваюць ядро пануючага пласта і дынастыі ВКЛ, канвэртуючы іх у католіцызм і гэтым надаючы яму новыя уласцівасьці. Ядро гэта складалі пераважна магнаты і баяры, гісторычна балтыцкага паходжаньня, для якіх аднак гэта не было найважнейшай каштоўнасьцю. Аб гэтым сьведчыць Ежы Охманьскі⁷ цытуючы Мацея Стрыйкоўскага, кажучы, што легендарны Эрдзівіл пасля чарговага татарскага наезду на пачатку XIII в. меўся раздаваць валоданьні ў рускіх княствах панам і рыцарству жамойцкаму і літоўскаму: “гэтак, што і сёньня мала не ў кожным рускім куце ёсьць па частцы Літвы, ад тамтых часоў, з каторых іншыя рэдка па-літоўску разумеюць”.

Яшчэ больш аб гэтым каза дынаміка павялічваньня католіцкіх родаў у тзв. “паветах рускіх”, якую прыводзіць Е.Охманьскі на падставе попісу войска ВКЛ⁸ з 1528 і 1567 гг. Згодна з гэтым баярства з “католіцкімі” і “балтыцка-літоўскімі” імёнамі і прозьвішчамі ў Наваградзкім, Слоніўскім, Ваўкавыскім і Гродзенскім павэтах складала ў 1528 г. 222 роды з каля 800 цалкам, што складае 28%, а ў 1567 г. ужо 527 родаў з 1493 агулам. Асабліваю дынаміку тут выяўляе Ваўкавыскі павет, у якім колькасьць католіцкіх родаў узрасла з 34 да 50%.

Вышэйпрыведзеныя дадзеныя сьведчаць аб нізкім бар’еры, які ўяўляла сабой этнічнае паходжаньне пры інтэграцыі і гомогэнізацыі кіруючай эліты ВКЛ, якая замацоўвала ся юрыдычна. Тэндэнцыі ж да ўмацаваньня гэтага ядра з аднаго боку, але адначасова на яго наступовае і няўхільнае пашырэньне прысутнічаюць у згаданых юрыдычных актах. Калі першыя два як ужо адзначала ся пераважна датычаць стварэньня і формаваньня гэтага ядра, адначасова забэспечваючы яго ад зьліцьця з польскім (прывілеі 1413 г.), тады ж наступныя адкрывалі магчымасьці для кооптацыі новых чальцоў, штопраўда без зьмены ідэнтыфікацыі, якую насіла ядро. Гэтак прывілей 1447 г. ужо не ўзгадвае абмежаваньняў 1413 г., хаця хутчэй за ўсё ў пераважнай большасьці выпадкаў яны захоў-

валі ся. Тым не менш у сацыяльным пляне правы праваслаўнага баярства былі значна лепш забэспечаны гэтым прывілеем, паколькі як сьведчыць профэсор Анатоль Грыцкевіч: “Вялікі Князь Казімер зрабіў ім новыя саступкі, перадаўшы ўладальнікам маёнткаў права, якое раней мела дзяржава – судзіць насельнікаў гэтых маёнткаў, у склад якіх уваходзілі не толькі залежныя ад фэудалаў сяляне, але і мяшчане...”⁹ Статут 1529 г. ужо значна пашырае юрыдычныя правы на новую частку эліты кажучы: “хочаць обдаровати правы хрестыянскімі, всім прелатом, княжатою, паном хоруговным...и всему посполству и их подданым а тубыльцом земель Великого князства нашего Литовского, которого бы кольвек стахла а стану были, вси их права и привилы костельные, так латинского закону, яко и греческого...”¹⁰ Але ізноў жа дадзенае пашырэньне абмяжоўваець ся ў р.3 Статута, дзе гаворыць ся : “Тэж уставуем: ач-кольве право писаное дали есмо земли Великому князству Литовскому, а ведже старых владов воеводства Виленского и Троцкого, и иных, воевод и каштелянов и канцлерства, и маршалства земского...и владов своих вжывати подле давного обычая”.¹¹ “Давны обычай” меў на ўвазе Гарадзельскія прывілеі 1413 г.

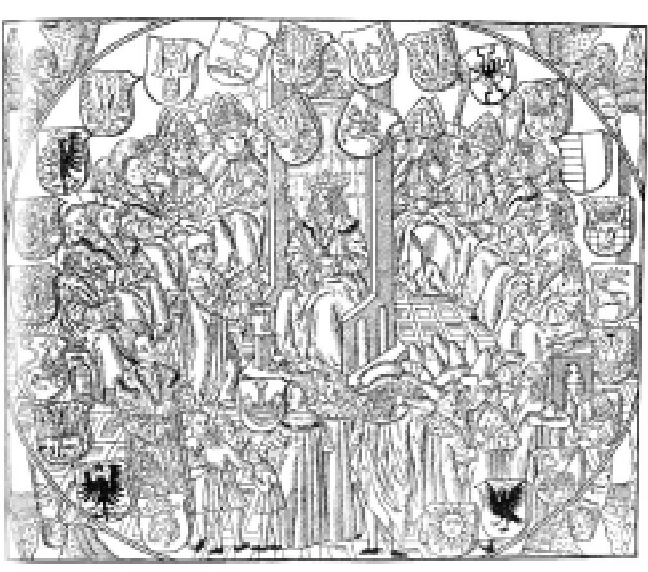
Адносна культурна-звычайных аспэктаў уніфікацыі, адзначым наступныя: раньнія дынастычныя сувязі і ўспрыняцьцё прадстаўнікамі балтыцкай эліты ВКЛ славянскіх імёнаў. Адносна аспэкту раньніх дынастычных сувязяў нам падаець ся рэалістычнай версія пададзенай Г.Семянчуком і А.Шаландам у артыкуле “Да пытаньня аб пачатках Вялікага Княства Літоўскага ў сярэдзіне XIII ст.”¹², дзе гродзенскія гісторыкі абгрунтоўваюць магчымасьць дынастычнага шлюба паміж дачкой кн. Ізяслава Наваградзкага і Міндоўга. На думку аўтараў канцэпцыі дадзены дынастычны шлюб паслужыў інструмэнтам для пераняцьця Міндоўгам у спадчыну гаспадарствавага апарату Наваградзкага Княства, а таксама дазволіў спарадзіць княскую дынастыю, якая ўтрымлівала ў сабе культурныя стэрэатыпы, як славянскай, гэтак і балтыцкай частак княства.

Што датычыць сьведчаньняў перайманьня “балтыцкімі” прадстаўнікамі эліты ВКЛ “рускай” культуры, тут можна працытаваць Ежы Охманьскага, які апісваючы развіцьцё парафіяльнай сеткі Віленскай дыяцэзіі ў сярэдзіне – другой палове XV в. называе прыватных фундатараў касцёлаў. Сярод іх сустракаем наступныя спалучэньні імёнаў і прозьвішчаў: Пётр Сенько Гедыголдавіч, Алехна Судымонтавіч. Цытуючы ў тым жа кантэксьце Мацея Стрыйкоўскага¹³ сустракаем сярод адаптаваных у польскія шляхецкія роды 47-мі літоўскіх шляхцічаў наступных: Мікалай Бойнар, Пётр Мантыгірд, Мікалай Таўцігірд, Гініт Канцэвіч, Ваўчок Какутовіч, Войснар Ваўкалевіч, Андрэй Гедэголдавіч, Станіслаў Бутаўтовіч і г.д. Згаданыя прыклады не зьяўляюць ся на нашу думку толькі пытаньнем транслітэрацыі імёнаў у мове славянскай (польскай), паколькі разам з імі

ГІСТОРЫЯ

Літоўская шляхта - падставовы стан ВКЛ, покуль быў здатны да моральнае вышынi - выдатна бараніў свайго гаспадарства.

Станы Рэчыпаспалітай на супольным пасяджэньні Паноў-Рады ВКЛ і Сэнату Кароны Польскай

сустракаюць ся, але радзей прыклады неасыміляваных імёнаў у балтыцкім варыянце (напрыклад Юрге замест Юры). *Прыведзеныя прыклады даводзяць, што сярод найвышэйшых пластоў тагачаснай “літоўскай” эліты успрыняцьцё “рускай” культуры дасягнула надзвычай глыбокай ступені і аднаведна балтыцкае паходжаньне не ў якім разе нельга разумець як сьведчаньне рэальнага практыкаваньня балтыцкай культуры, але як гісторычны ідэнтыфікатор прыналежнасьці да вузкага кола – ядра эліты ВКЛ.*

Падагульняючы ж ў цэлым разгляд праўна-політычных аспэктаў уніфікацыі гаспадарстватворчага народа ВКЛ належыць адзначыць наступныя момэнты. *Перад усім пераважаюць памкненьне да асабленасьці і ўсьведамленьне супольнасьці. Аб гэтым з аднаго боку сьведчаць тэндэнцыі ўтварэньня ядра, разам із захаваньнем асобнасьці як ад рэшты баяраў, што адбывала ся паводле веравызнаўчага крытэрыя і замацоўвала ся юрыдычна, а з другога боку ўсьведамленьне супольнасьці праз увесь баярскі стан, якое праявіла ся ў Казімеравым прывілеі 1447 р. і ў Статуце ВКЛ 1529 р. У той жа час важнасьць этнічнага паходжаньня праяўляець ся толькі ў гісторычным сэнсе, не адыгрываючы істотнай ролі ў далейшым. Юрыдычныя акты з кожным наступным крокам усё больш замацоўвалі шырокае ядро эліты ў новай якасьці.*

Веравызнаўчыя аспэкты ўніфікацыі гаспадарстватворчага народа ВКЛ

Хіба што найболей істотным і празрыстым элемэнтам уніфікацыі гаспадарстватворчага народа ВКЛ зьяўляла ся конвэрсія. Менавіта рэлігійны чынык адыгрывае галоўную ролю ў формаваньні ядра эліты, прасочваець ся ў юрыдычных дакумэнтах, аказвае свой магутны ўплыў на культурна-звычайную сфэру. Адначасова конвэрсія¹⁴ зьяўляла ся асноўным інструмэнтам уніфікацыі.

Аб конвэрсыі нам прыйдзець ся гаварыць на падставе тых жа юрыдычных актаў аб якіх была гутарка ў мінулым раздзеле. Пачатак процэсу быў закладзены веравызнаўчым актам у Вільні ў 1387 г. аб чым Мацей Стрыйкоўскі сьведчыць: “Quomodo Spiritus sancti praevidenti clementia, errores paganicos reliquentes, fidem sacram devote recepit et fonte sumus renati baptismatis, in terris nostris Litvaniae et Russiae eandem fidem Catholicam volentes augmentare de concessu et voluntate fratrum nostrorum charissimorum Ducum et omnium nobilium terrae Litvaniae disposuimus et ordinavimus”.¹⁵ *(Паводле сьвятадухавай усёпрадбачучай ласкі, пакінуўшы памылкі паганства, сьвятую веру аддана прымалі і з крыніцы нованароджаньня есьмы ахрышчаны, у землях нашых Літвы і Русі тую ж веру Католіцкую жадаючы павялічыць паводле дазволу і жаданьня братаў нашых мілых Князёў і ўсяму нобілітэту зямлі Літоўскай распараджаем і загадаем)*

Проецэс распачаты дадзеным актам хаця і не хутка, але набыў сваю стабільную дынаміку. Пакуль нам цяжка з абсалютнай дакладнасьцю ўсталяваць конвэрсію якога характэру адбывала ся ў мясцовасьцях, дзе закладалі ся

католіцкія сьвятыні, ці то меў месца пераход паганства-католіцызм, альбо праваслаўе – католіцызм. У пераважнай большасьці гэта напэўна першы выпадак, які аднак не заўсёды выключай другога варыянту, аб чым сьведчыць Мацей Стрыйкоўскі: “Там жа Ягайла з браціяй сваёй княжатамі, на тым жа зьездзе Віленскім, даў прывілей і фундацыю на Віленскае біскупства, у каторым напярод ухваліў, каб Русі Грэцкага закону з католікамі веры Рымскай не годзіла ся ў сужэства ўступаць, ажно каб пярвей Руска альбо Русін да Рымскага Касьцёла паслушэньства прысталі.”¹⁶ Падобна ж сьведчыць і твор невядомага францысканскага манаха XIII в. “Descriptio terrarum”, які цытуюць гродзенскія гісторыкі Г.Семянчук і А.Шаланда: “Літоўцы, Яцвягі і Нальшаны лёгка хрысьцілі ся, бо ад самай калыскі былі выгадаваны славянскімі карміцелькамі. З гэтай прычыны мы маглі бы безпечна сярод іх знаходзіці ся.”¹⁷

Прыведзеныя цытаты сьведчаць таксама і аб адпаведнай місыйнай скіраванасьці новазакладзенага Касьцёла. Такая энэргічная місыйная скіраванасьць была моцным і часта падставовым элемэнтам уніфікацыі эліты. Энэргічнасьць у распаўсюджэ “новай веры” адлюстроўваець ся дынамікай росту колькасьці католіцкіх парафіяў у Віленскай дыяцэзіі. Калі за часоў Ягайлы і Вітаўта (1387-1430 рр.) было ўфундавана 27 парафіяў, дык за пэрыяд 1431- канец XV в. ужо 99; у пэрыяд 1500-1550 гг. – 129. Што варта падкрэсліць – большасьць з гэтых парафіяў размяшчала ся ў зоне балтыцка-славянскага контакту, згрупаваныя ў зоне паміж Коўнам на захадзе, Езяросамі (Зарасай) і Браславам на поўначы, Менскам на ўсходзе і Косавам на поўдні. Адзначаны момэнт на нашу думку сьведчыць і фіксе пэўны стан, які зьяляець ся вельмі важным у разуменьні процэсу ўніфікацыі эліты ВКЛ, аб чым будзе гутарка ў падсумаваньні раздзела. Далейшы характэр процэсу быў гвалтоўна зьменены новаўзніклай рэформацыяй, якая парушыла яго раўнавагу і эвалюцыйнасьць. Жорсткія тэалёгічныя спрэчкі не спрыялі пакаёваму вырашэньню праблем, што прыводзіла да полярызацыі, якая не спрыяла ўніфікацыі эліты. Але аб няўхільнасьці закладзенай колькі вякоў таму тэндэнцыі сьведчыць прафесар Юліюш Бардах, які гэткім чынам характэрызуе процэс: “Усеабдымны ўплыў Захаду, распаўсюджаньне польскай і лацінскай моваў – носьбітак заходняй цывілізацыі – усё гэта вяло русінскую вярхушку да перамены веры, адлучаючы яе ад народа, адданага грэка-усходняй царкве. Трэба адзначыць, што найчасейшай шлях да католіцтва праходзіў праз рэформацыю. Сапраўды значная колькасьць праваслаўных магнатаў і заможных шляхцічаў інтэграліла ся ў заходні сьвет, прымала пратэстанцкія веравызнаньні, якія яны ўважалі за найбольш сучасныя, а можа быць таксама і найбольш модныя. Потым пад час Контар-рэформацыі, гэтая русінская эліта, якая, ідучы за прыкладам часткі польскай арыстакратыі, часова далучыла ся да рэформацыі і пакінула старую веру, яшчэ раз змяніла вызнаньне і ўрэшце апынула ся ва ўлоньні рыма-католіцкай царквы.”¹⁸

Яшчэ адным ярскім прыкладам уніфікацыі праз конвэрсію можа служыць прыклад нашчадкаў татарскіх родаў. Гэтак польскі дасьледчык Пётр Боровскі ў сваёй працы¹⁹ адзначае: “Прыняцьцё хрысьціянства Мансуравым сынам Лексай²⁰ несумніўна звязана было з адмаўленьнем барацьбы за ўладу ў Залатой Ардзе. Князь гэты, усьведамляючы мізэрныя шансы яе пасляховасьці, зрабіў пастанову асяліці ся ў літоўскай дзяржаве, належаць ж аднак да фэудальнага пласту Вялікага Княства ён не мог застаці ся ў ісламе. Не падлягае сумніву, што і спадарожныя яму ваяры прынялі новую рэлігію...Кар’ера Глінскіх, якія дасягнулі найвышэйшых пасадаў у Літве, сьведчыць, як проста было татарскім султанам, беям і мурзам цаной конвэрсыі ўвайсці ў шэрагі літоўска-рускіх князёў, як хутка наступала іх асыміляцыя на літоўскім грунце.”

Яшчэ адна цытата з працы Пётра Боровскага характэрызуе наступны этап уніфікацыі эліты ВКЛ: “Здрада Міхала Глінскага ў 1508 р. закончыла гэтак цудоўна пачатую кар’еру яго роду ў Літве. Адна частка яго сям’і пераехала ў Вялікае Княства Маскоўскае, другая застала ся ў Літве, і паступова страчваючы ўладаньні ўвайшла ў шэрагі сярэднезаможнай шляхты. У першай палове XVI ст. літоўскія Глінскія перасталі ўжываць княскі тытул. У XVII ст. сваё паходжаньне ад Глінскіх пачалі выводзіць князі Ліхадзёўскія. Яны былі вызнаўцамі католіцызму...Здаець ся , што хрышчэньні літоўскіх мусульманаў у XV-XVI стст. адбывалі ся не выклікаючы вялікага розгаласу, бо яны былі досыць распаўсюджанай зьявай у ягэлёнскай монархіі.”

Падсумоўваючы вышэйсказанае належыць адзначыць надзвычай вялікую, а можа вырашальную вагу конфэсійнага фактару ў процэсе ўніфікацыі эліты ВКЛ. Названы конфэсійны фактар зьяўляець ся такім прынамсі з двух прычын. Па-першае, із таго, што тая ці іншая цывілізацыйная культура ў пераважнай ступені вызначаець ся вызнаванай рэлігіяй, альбо яе невызнаньнем. Па-другое, із таго, што ў сярэднявеччы рэлігія зьяўляла ся не прыватнай справай асобы, але была прадметам юрыдычнага ўнормаваньня, служыла калектыўным ідэнтыфікатарам і вызначала гаспадарствую ідэалёгію.

Згадваючы той факт, што большасьць парафіяў новаўзсталала Касьцёла знаходзіла ся ў зоне балтыцка-славянскага, а таксама паганска-хрысьціянскага контакту можна выказаць меркаваньне, што *ядро эліты, якое стала адначасова місыйным ядром Касьцёла, павінна было адбыць пэўную эвалюцыю. Як бачым не маглі адразу стаць гэтым ядром чыста балтыцкія абшары – Жамойцкая зямля, не маглі таксама стаць ім усходнія абшары ВКЛ, у значнай ступені хрысьціянства ў бізантыйскім абрадзе, а таксама малазаселеныя. Але здолелі стаць абшары актыўнага хрысьціянска-паганскагаў контакту, якія з аднаго боку былі ўжо гатовыя ўспрыняць хрысьціянства і былі легітымнымі чальцамі політычнага ядра²¹, з іншага ж боку, магчыма із прычын політычных²² перад усім, мелі мотывацыю успрыняць гэтак хрысьціянства ў заходнім абрадзе. Гледзчы*

на сытуацыю пад трохі іншым кутом немагчыма не адзначыць місыйную ролю Католіцкага Касьцёла ў процэсе ўніфікацыі эліты ВКЛ, хаця б з той прычыны, што пасля Віленскага акту 1387 г. справа прыналежнасьці да ядра эліты, альбо іншымі словамі да Католіцкага Касьцёла не магла быць справай толькі гаспадарствавых мужоў, але была і заставала ся справай паўсюднага Касьцёла, які быў кіраваны з Рыма, што знайшло на нашу думку канчатковы выраз у акце Берасьцейскай Уніі 1595 г., калі ўся эліта ВКЛ, меўшая раней толькі соцыяльна-маёмасныя правы, атрымала магчымасьць поўнай уніфікацыі ў політычнай супольнасьці.

Падсумаваньне

Падсумоўваючы разгледжаныя асьпекты процэсу ўніфікацыі эліты ВКЛ можна зрабіць наступную выснову. Гаспадарстватворчы народ ВКЛ валодаў усімі прыкметамі народу, а менавіта:

1. *меў супольную традыцыю, зафіксаваную юрыдычнымі актамі*

2. *валодаў воляй да сумеснага жыцьця, якая праяўляла ся ва ўліку інтэрэсаў розных складовых частак народу*

3. *меў моцную духоўную павязь, якую ўсталявала развіцьцё Католіцкага Касьцёла і шляхам Уніі давала ў перспектыве да амаль поўнага з’ядночваньня не толькі эліты, але і ніжэйшых соцыяльных пластоў ВКЛ*

4. *праявіў усьведамленьне супольнасьці, якое выразіла ся ва ўзаемным пераняцьці, з аднаго боку “рускай” культуры “балтыцкамі”, а з іншага боку “русінамі” – “літоўскага” рымска-католіцкага веравызнаньня, але таксама і імкненьне да адасобленасьці, што праявіла ся ў веравызнаўчым бар’еры дзеля ўступу ў ядро эліты.*

⁵ „Białoruskie Zeszyty Historyczne” N11, Białystok 1999, н.29

⁶ “контынэнтальны варыянт” прадугледжваў больш шчыльную інтэграцыю на ўсходзе – з Вялікім Княствам Маскоўскім

⁷ „Biskupstwo Wileńskie w średniowieczu”, Poznań 1972 н.81

⁸ там жа с.82

⁹ “Годнасьць”: Выданьне Згуртаваньня Беларускай Шляхты, Менск 1993 г. с.17

¹⁰ “Статут Великого Княжества Литовского 1529 года”, Минск Изд. АН БССР 1960 г. с.31

¹¹ там жа с.48

¹² „Białoruskie Zeszyty Historyczne” N11, Białystok 1999

¹³ „Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i Wszystkiej Rusi Macieja Strykowskiego.”, Warszawa 1846, Т.II н.148

¹⁴ конвэрсія – пераход у іншае веравызнаньне

¹⁵ „Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i Wszystkiej Rusi Macieja Strykowskiego.”, Warszawa 1846, Т.II н.81

¹⁶ там жа с.81

¹⁷ „Białoruskie Zeszyty Historyczne” N11, Białystok 1999, н.28

¹⁸ “Штудыі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага”, Менск 2002 с.286

¹⁹ „Szlachta pochodzenia tatarskiego” паводле Przegląd Wschodni, Warszawa 1991, Т.I Zeszyt 3 н.597

²⁰ Лекса – малодшы сын Мансур-Кіята, сына татарскага хана Мамай. Мансур-Кіят пасля Кулікоўскай бітвы асеў на Задняпроўі і заснаваў там Глінск, Палтаву і Глініцу. Яго сын Лекса застаў ся ў новых уладаньнях разам з сынам Іванам, ахрысьціўся паводле ўсходняга абраду ў Кіеве пасля 1387 г. і склаў васальную прысягу Вітаўту

²¹ пад “політычным ядром” разумее ся наяўнасьць гісторычнага балтыцкага паходжаньня, этнічнасьць якога не дэманстравала ся ў офіцыйных зносінах

²² пад “політычнымі мотывамі” тут маецца на ўвазе актыўны контакт з Ордэнам Найсьвяцейшай Марыі Панны Тэўтонскай Ерузалемскіх Госьпітальераў (Крыжакі), які праяўляў ся ў частых “наездах” земляў ВКЛ, із чаго, эліта і насельніцтва заходніх земляў Княства была зацікаўлена ў ліквідацыі тэалёгічнага прэтэксту для будучых “наездаў”

Кароткі слоўнік ісламу

Аяталла(х), з арабскай — знак Бога, рэлігійны правадыр у іранскім шыізме, высокі навуковы тытул, надаваны выбітным аўторытэтам у сфэры музультманскага права і тэолёгіі, паміж іншым некаторым улемам (навукоўцам) і імам. У пэрыяд ісламскай рэвалюцыі 1979 р. паняццё набыло політычнага значэння, дзякуючы дзейнасці Р.Хомэйнага (Хомэйні).

Пахаванне духоўнага правадыра ірацкіх шыітаў Аяталлаха Аль Хакіма

Сунніты, ортодаксальны адлом ісламу, апіраючы сваю доктрыну на Коране, узгодненай думцы музультманскай гміны¹ — *іджма*, аналёгіі — *кіят*, а таксама *сунне*, альбо “дарозе паводзін”. Гэта суць чатыры фундаменты музультманскага права — *Шарыяту*, апрацаванага ў сунніцкіх юрыдычных школах. Кажуць нават так, іж “сунна магла б існаваць бэз Корану, але Коран бэз сунны — не”. Сунна залучае ў сабе “ўспаміны” — хадысы з жыцця Прарока і яго сяброў. Кананічнымі ўважаюць ся шэсьць збораў хадысаў, апрацаваныя ў канцы IX в. Суннітаў большасць у Іраку, Саудаўскай Арабіі, Ёрданіі, Афганістане, Сярэдняй Азье і на Каўказе.

Каліф, (арабск. *chalifa* — наступнік, намеснік), тытул наступнікаў Магомэта. Каліф стаяў на чале каліфату, рэпрэзэнтуючы найвышэйшую ўладу сьвецку (заканадаўчую, выканаўчую, судовую і мілітарную) і рэлігійную (духовы правадыр музультманскай супольнасці). Для таго, іж Магомэт ня вызначыў свайго наступніка, па яго сьмерці вырашана, што выбар “важдзя” зрэалізуе пляменна старшызна. Чатыры першы каліфаве: Абу Бакр, Омар, Осман і Алі ібн Абі Таліб былі называныя *рашыдун* — прававерныя, справядлівыя. Усе яны былі крэўнымі Магомэта. Першыя тры ўраджалі ў Мэдыне (Саўдаўская Арабія), Алі выбраў за сталіцу Куфу (Ірак). Сярод саміх музультманаў погляды да тыхна ролі каліфа ў супольнасці падзелены. Сунніты ўважаюць, іж каліф, хача й рэалізуе функцыю імама (духоўнага правадыра), не валодае духовай моцай, прыналежнай Магомэтаві, што знача ня можа тварыць права, ані абвешчаць яго. Апроч гэтага ён утрымлівае найвышэйшую сьвецкую і рэлігійную ўладу. Шыіты, нямомест, былі думкі, іж каліф рэпрэзэнтэуе толькі сьвецку ўладу, імам жа ёсьць найвышэйшым духоўным зьверхнікам.

Ваххабізм, ортодоксыйна плынь ісламу, што ўважае ся за найболей рыгорыстычную сярод сунніцкіх доктрын. Паявіў ся ў XVIII в. у Арабіі — зьяўляў ся выразам ісламскіх ізоляцыяністычных тэндэнцый. Яго створцам быў *Мухаммад Ібн Абд аль-Ваххаб*. Ваххабіты абвешчалі канечнасьць павяртаньня да Корану і традыцыі, каторыя — інтэрпрэтаваныя даслоўна мелі быць едыным джаралом веры і права — Шарыяту. Таксама постулявалі прастасьць

працяг на с. 7

У Імя Аллага Міласьцівага і Міласэрнага!

Прпанавааная ідэя канцэпцыі “Базпэка ўзамен за Непадлегласьць” разам з некаторымі ацэнкамі характара чэчэнскага Супраціву і мэтаў нацыянальна-гаспадарствавага адраджэньня чэчэнскай нацыі, падгатоўлена групай супрацоўнікаў Нацыянальнага Цэнтру Стратэгічных Дасьледвань і Політычных Тэхнодэій Чэчэнскай Рэспублікі Ічкерыя.

Мэтай данай публікацыі зьяўляе ся спроба пропанаваць на асуд супольнасьці ісламскі пункт зору на падзеі, адбываючыя ся ў Ічкерыі і мажлівае выйсьце з трагічнага бездарожжа, у катора загналі народы Ічкерыі і Расеі-Масковіі крэмлёўскі рэжым і безадказныя політычныя зайграваньні з крэмлёўскім рэжымам міжнароднай супольнасьці.

Аўтары канцэпцыі “Базпэка ўзамен за Непадлегласьць” выражаюць надзею, што даная публікацыя будзе ўспрынята аполёгэтамі дэмакратычнага фундаменталізму бэз забабонаў і варожасьці, каторыя на жалё сталі лёгічнай праявай базпрыкладовых ісламафобскіх настрояў у заходнім сьвеце і рэцівай чэчэнафобіі ў Расеі-Масковіі.

Удуг Мовлад

Базпэка ўзамен за Непадлегласьць

Сьвята Непадлегласьці ў Панкісьці (8.IX.2003)
Мапа Ічкерыі

Прэамбуля

Збройнае процістаяньне на Каўказе межы Масковіяй а Ічкерыяй мае сваю велявяковую гісторыю, катора пачала ся ад момэнту зьяўленьня колёніяльных войск маскоўскага імперыюм у прадгоррах Каўказа болей як 400 лет таму. Соткі лет ваеннай прысутнасьці Масковіі на Каўказе характэрызуюць ся пэрманэнтнай валькай⁴ чэчэнскага народу за сваё этнічнае трываньне, якое было мажліва толькі ў барацьбе за нацыянальную волю і гаспадарстваву непадлегласьць. У цягу тэй барацьбы, часам занікаўшай, але потым палымянеўшай з новай сілай чэчэнскі народ апіраў ся вылучна на свае ваўнутраны рэзэрвы, падставай каторых былі Рэлігія і Нацыёнальны Характэр.

Гісторычны факты едназначна сьведчаць аб тым, іж ва ўсе часы чэчэнская нацыя праводзіла барацьбу за сваю волю, непадлегласьць і этнічнае трываньне пад штандарам Іслама. Нацыёнальна-Вызваленча валька чэчэнаў заўжды выражала ся ў форме Газавату (Джыхаду), што ў мінулым быў і ест днес найвышэйшай формай Нацыёнальна-Вызваленчай валькі чэчэнскай нацыі за сваё існаваньне. Жаднага Нацыёнальна-Вызваленчага руху чэчэнскага народа нігды не існавала паза Джыхадам.

Разуменьне таго факту, кторы абсалютна волонтарыйска ігноруе ся шматлічнымі, як чэчэнскімі, так і заграічнымі дасьледчыкамі і політычнымі дзеячамі, ест падставовым момэнтам у разуменьні самога характэру супраціву чэчэнаў. Спроба проціставіць Газават (Джыхад) і Нацыёнальна-Вызваленчу вальку чэчэнскага народа і прадставіць іх як штось процілеглае і недапасавальнае, суць абсалютна бэзгрунтоўнымі і вынікаюць з двух прычын — альбо з глыбокай непісьменнасьці, альбо з варожасьці да Іслама.

Сёдняшні стан маскоўска-чэчэнскіх стасункаў лёгічна цягне далей тую тэндэнцыю — 3 аднэй стараны дужаньне⁵ да зьнішчэньня, фізычнай ліквідацыі і русыфікацыі-маскалізацыі чэчэнскай нацыі, з іншай — барацьба за захаваньне свайй рэлігійна-этнічнай ідэнтнасьці, нацыянальнай волі, гаспадарствавай непадлегласьці і этнічнае ператрываньне.

Гісторыя пытаньня

1. Два істотных момэнты

Гісторычны факты неабвержна сьведчаць аб тым, іж пэрманэнтныя спробы Маскоўскага Імперыюм, ад першых лет зьяўленьня на Каўказе, усталёваць колёніяльна панаваньне ў тэм рэгіёне сьвету, наткнулі ся на патужны супраціў каўкаскіх народаў. Падставовым кап’ём гэтага супраціву заўжды былі чэчэны. Менавіта Ічкерыя была ў мінулым, і ест цяпер падставовай базай супраціву маскоўскаму экспансыянізму і колёніялізму на Каўказе, катора выстаўляла і надалей выстаўляе вызначальныя баёвыя і эаномічныя сілы для тэй барацьбы.

Стуль і істота велявяковага маскоўска-чэчэнскага процістаяньня, якое палягае ў колёніяльных і экспансыяністычных дужаньнях Расеі-Масковіі на Каўказе і супраціву тэм дужаньням із стараны Ічкерыі. Еднак у тэм пытаньні суць два істотны момэнты, кторы, уласна, і вызначаюць тэй факт, іж жорсткае процістаяньне ў Ічкерыі мае далейшы цяг на тле замірэньня іншай часьці Каўказа.

Першая асаблівасьць у тэм, іж чэчэны заўжды выступалі і выступаюць да сяс пары, галоўнымі прыхільнікамі і абаронцамі Шарыяту на Каўказе. Шарыят для Ічкерыі такжа натуральны і жыццёва канечны, як дэмакратыя для Эўропы⁶. Нават у найболей змрочныя часы сталіноўскага тэрору, чэчэны рэгулявалі свае ўзаемастасункі за помаччу шарыяцкага права, ігноруючы савецкае права. Жадна ўлада ў Ічкерыі нігды не спасьпэрагала ся ў якасьці легітымнай у вачох народа, ежалі яна не была носьніцай Шарыяту. І чэчэны заўжды былі гатовы із броньню ў руках абараніць сваё ўстаўное⁷ права на Шарыят, роўне ж, як заўжды былі гатовы падпарадкаваць ся Шарыятаві. І тькеля Шарыятаві.

У часе маскоўска-савецкага колёніяльнага засілья, чэчэны трактавалі слова *эдал* (улада) у лепшым выпадку з брыдліва-іронічным адценьнем, а часьцей з адвартай пагардай. Слова *эдал* знача — улада, справядлівасьць, права⁸. З таго, іж колёніяльна ўлада жадным чынам не магла успрымаць ся, як “справядліва” і “праўна”, чэчэны разглядалі яе не як легітымную ўладу, а як часовае панаваньне несправядлівасьці.

Ня бачучы на агульнапрыняту думку аб ваяўнічасьці чэчэнаў, чэчэны, тым ня меней, ня ёсьць ваўнічым народам. Чэчэны маюць

гонар у тым, іж нігды не праводзілі несправядлівых войн і старалі ся ўжываць із суседзі на засадах⁹ справядлівасьці. Думка аб ваяўнічасьці чэчэнаў уформавала ся з тэй прычыны, іж чэчэны **арганічны не ўспрымаюць нявольніцтва** і ўсяго, што зьвязана зь ім. І калі ім паводле волі лёсу паўставала гісторычна альтэрнатыва — **жыць спакойна, але ў нявольніцтве, чы быць вольным, але памерці на вайне** — чэчэны выбіралі **вайну**. То ест другі істотны момэнт, каторы канечне улічваць пры ацэне сытуацыі.

Ежалі б не тая фундаментальная рэчаіснасьць, Ічкерыя была б найспакайнейшым і найбагацейшым рэгіёнам Маскоўскага Імперыюм у сілу надзвычайнай жыўтнасьці і здольнасьці чэчэнаў ітэграваць ся ў кожныя соцыяльныя і політычныя сыстэмы. Менавіта

тая абвінаваўчыя аргумэнты на адрэс чэчэнскіх музультманаў высоўвалі ся калісь і высоўваюць ся сёдня промаскоўскімі чэчэнамі, каторы мовяць аб зыску¹⁰ знайдаваньня ў складзе “новай” Расеі-Масковіі. Сваёй каляёю чэчэнскія “нацыёналь-дэмакраты” перакананы ў цудадзейнасьці а справядлівасьці заходняй дэмакратыі і ўважаюць за мажлівае ўвойсьце Ічкерыі пад протэктарат так званае міжнароднае супольнасьці, катора якабы, зможа гавантаваць базпэку Ічкерыйскага гаспадарства, і ўратуе чэчэнскі народ ад калейнага гэноцыду. Бэзгрунтоўнасьць падобнага сьцьверджаньня, на тле таго, што ся адбывае ў сьвеце з непадлеглымі гаспадарствамі, чальцамі АЗН (ААН), на тыля відавочна, іж не патрабуе якіх-кольвек спэцыяльных аргумэнтаў, абы абвергнуць гэныя політычныя фантазыі. Апроч таго ест і цэна за тую сумніўную апеку, аб кторай мы ўспам’янем пазьней. Агульназваны цынізм і бэзпрынципільнасьць у політыцы праводных гаспадарств сьвету, увасабляючых сабой славетную міжнародавую супольнасьць, сягнулі ў нашы часы свайго апогэум¹¹. Мэты данай канцэпцыі не пазваляюць нам падрабязней заглыбіць ся ў політычныя і гісторычныя карані сёдняшніх рэаліяў. Але каротка даткнуці ся гэтаго праблему ест канечна, іжбы сталі панятны прыцыпіальныя момэнты бароненай пазыцыі.

2. Упрощана тэхнолёгія сучаснай агрэсыі

Збыгачна ваенна сіла заўжды мкне ся выліць у ваенну агрэсыю. У процэсе форма-ваньня агрэсыі прысутны мноства фактараў, але галоўны зь ніх два: ваўнутраны **скрыты мотыў** і зьнешні **формальны повад**.

Абы мець “формальны повад” для уварваньня да Польшчы, Гітлер таемна санкцыёнаваў *напад спэцслужб на ўласну радыёстанцыю. Было забіта блізка двух дзсяткаў нямецкіх супрацоўнікаў. Пуцін у пошуках “формальнага поваду” для нападу на Ічкерыйскае гаспадарства санкцыёнаваў эксплёзіі¹² жылых дамоў у Маскве і Валадонску. Тут ужэ елікасьць¹³ ахвяр лічыла ся на соткі. Еднак, не бачучы на больш унушальную провокацыю, Пуцін застае ся тькеля карыкатурнай імітацыі Гітлера.*

Суць людзі, каторы не бачучы на маштабнасьць сваіх злачынств, нігды не будуць успрымаць ся як **асобы**. Тым ня меней, Пуцін, перад калейным ваенным уторгненьнем да

¹ гміна — лёкальная супольнасьць

Ічкерыі, не парушаў “правідла формальнага поваду”. У гэтай зьвязі ён абсалютна сэнсоўна папракнуў антыірацку коаліцыю, спытаўшы: “Дзе зброя масавага зьнішчэньня, катора служыла повадам для ваеннага ўторгненьня да Іраку?” І тут жа даў профэсыянальну адповедзь: “Я ўжо даўна б, што-кольвек знайшоў”. І запраўды, упершыню ў найноўшай гісторыі моцныя ваенныя гаспадарствы, рэалізуючы плян ваеннай агрэсыі проці непадлеглага гаспадарства – чальца АЗН, цалкам занядбалі “формальны повад” і зрабілі адкрыту **стаўку на сілу**. І цяперача ўжо жадны “экспорт дэмакрацыі” не паможа надаць окупацыі Ірака канечну легітымнасьць.

У выпадку маскоўскай агрэсыі проці Ічкерыі ваўнутраны скрыты мотыў не агучваў ся, бо быў неморальны водле свае істоты і мог вызваць справядлівае абурэньне і вострае процідзеяньне зь стараны народа, што стаў падданы агрэсыі. І адваротна, “Формальны повад” стаў прадметам усестаронняга абмеркаваньня і прапагандовых спэкуляцый. Зь няго дужалі выцснугі максымальны політычны капітал.

За якісь час “формальны повад”, які стаў выйсыцьвым пунктам для тотальнай дэманізацыі будучай ахвяры агрэсыі, зпамінае ся¹⁴, траце сваю актуальнасьць. Але да таго часу гэта ня будзе ўжо істотна, бо асягнуты галоўны цэль – індукцыявана¹⁵ нездарова эмоцыянальна тло і атрымана моральная падтрымка агрэсыі із стараны грамадства. Што ся тыча ваўнутранае скрытае мотывацыі, то часьняком факт яе істнаваньня ня быў сэкрэтам для грамадз-касьці.

У выпадку хаотычнасьці і незадаволенасьці масавай сьвядомасьці, высоўвалі ся менавіта такія вэрсыі “істинной подолеки”, якія адпавядалі моральнаму роўню данага грамадз-тва. Прамоўчваньне праўдзівай прычыны і акцэнтаваньне ўвагі грамадства на формальнай старане, пазвалялі агрэсору асягнуць дзвёх мэтаў. **Першае – сконстрыяваць міт аб “легітымнасьці” сваёй акцыі. І другое – ільжэй прысвоіць нявольнічы стыль сьвядомасьці ў ахвяры агрэсыі, а таксама пошукі моральнага ўгруктаваньня пакоры навязанаму парадку.**

“Скрытым мотывам” новай ваеннай агрэсыі Расеі-Масковіі проці Ічкерыйскага гаспадарства і яго народа стаў той факт, іж **непадлеглая Ічкерыя пайшла дарогай адраджэньня Шарыяту**, як едына прыймальнага для чэчэнскага грамадства сыстэму соцыяльна-праўных стасункаў. **Сыстэму, здольнага стабілізаваць ваўнутраную сытуацыю і процістаяць знешняй агрэсыі.**

У цягу трох лет па ваенна-політычнай паразе 1996 р., із стараны маскоўскага каптура¹⁶ і маскоўскіх спэцслужбаў не зупынялі ся спробы разгойдаць сытуацыю ў Ічкерыі ад ваўнутры, сутыкнуць межы сабой так званыя нацыёнальна-патрыётычныя сілы і ісламскую моладзь, з мэтай нэўтралізаваць шарыяцкія дужаньні рукамі саміх чэчэнаў. Маскоўскі політычны каптур і маскоўскія спэцслужбы за помаччу шматліччых агентаў, засунутых да найвышэйшых гаспадарствавых структур улады Ічкерыі, дужалі навязаць чэчэнам нацыёнальна-клянаву дыктатуру водле ўсходніх нацыёналістычных рэжымаў. Тая спроба атрымала паразу ў Гудэрмэсе ўлетку 1998 р. Тым ня меней, маскоўскія спэцслужбы і далей не зупынялі спробаў дэстабілізаваць сытуацыю ад ваўнутры і за кожным разам падносілі ровень політычных провокацый. У прыгранічных каўкаскіх рэспубліках і ў Маскве водле прыдуманых поводаў пачата арыштоўваць офіцыяльных прадставіцеляў і чальцоў ураду Ічкерыі. Крэмлёўскі каптур дэманстрацыйна і нахабна ігнараваў усе офіцыяльныя докумэнты і двустароннія дамоўленасьці. Пачасьцілі ся ваенныя провокацыі як ваўнутры рэспублікі, гэтак і на яе граніцах. Улюбёным аб’ектам нападу для маскоўскіх вайсковых сталі прыгранічныя чэчэнскія хутары і чабанскія пункты. Ноччу і рана туды ўторгвалі ся БТРы із заляпанымі нумэрамі, адбывалі ся рабункі і забойствы з дэманстрацыйнай жорсткасцю. Пэрыядычна зьяўлялі ся гэлікопэтры бэз пазначных сымболяў і разстрэлівалі з павэтра жылыя дамы.

Усе тыя провокацыі на тле бэздумнай

чэчэнафобіі, разпальваемай маскоўскімі мэдыямі чэчэнска старана едназначна ацаніла як **падгатоўкумаскоўскага ваенна-політычнага каптура да ваеннага ўторгненьня да Ічкерыі**, што ў астатні час было пацверджана заявамі тадышняга прэм’ер-міністра РФ Сяргея Сьцепашына. Сьцепашын публічна ўзнаў, што політычная дэцызыя¹⁷ аб ваенным ўторгненьні да Ічкерыі была прынята Крэмлём шчэ ў марцы 1999 р.

У гэтай зьвязі, устаўна помач чэчэнскіх волэнтарыюсаў¹⁸ (нават водле норм славет-нага “міжнародавага права”), аколеным і ліквідным дагэстанскім музулманам улетку 1999 р., стала ся ня толькі выкананьнем сваёй Шарыяцкай павіннасьці, але і аб’ектыўным апераджальным дзеянньем проці дасягальнага джарала¹⁹ провокацыі і прыгатаванай агрэсыі – маскоўскіх окупацыйных войскаў, дызлёкаваных у Дагэстане. Дзеянньні волэнтарыюсаў-моджахэдаў былі ажыццёўлены на падставе патрабаваньняў Шарыяту, і таму з пункту зору Іслама, абсалютна бэзсэнсоўны суць з таго поваду і ўшчуваньні і ўхваленьні, і політычны спэкуляцыі, ад каго-кольвек яны б выходзілі, **бо гэта была дэцызыя Шарыяту.**

Час паказаў, іж паўзятая крокі былі абсалютна адэкватнымі і правідловымі, зблытаўшымі пляны маскоўскай ваеншчызны а

Амір Ісламскай брыгады Шахідаў «Рыядус-Саліх’ін» Абдаллах Шаміль Абу-Іорыс і Прэзыдэнт Ічкерыі, Амір Маджлісуль Шура Ічкерыі (Галоўком) Аслан Масхад

крэмлёўскага політычнага каптура. Замест катастрофічнай для чэчэнскага гаспадарства і нацыі дамовай вайны, акуратна прыгатаванай і чакаемай Крэмлём, Масква была вымушана ажыцццяваць заўчасну агрэсыю і легалізаваць практычна свой цэлы агэнтурны потэнцыял ва ўладных эшэлэнах Ічкерыі.

Ежалі б маскоўскія гэнэралы патрабавалі “формальнага поваду”, дык жа чэчэнскія моджахэды прадаставілі едын з найлепшых сцэнарыюсаў²⁰ гэтака “поваду”. І лёгічна было б скарыстаць із такога “падарунка” праціўніка. Але выклікала пэўнае здзіўленьне, іж маскоўскае кіраўніцтва, асабліва маскоўскія гэнэралы, бэз асаблівага энтузыязму і яўна змушана прыпаміналі дагэстанскія падзеі. А калі і прыпаміналі, дык на тыля скажалі факты, што немажліва было злапаць ані мотыву, ані сэнсу, ані лёгікі тых падзеяў.

Бэздумна лгарства маскоўскай стараны ў інтэрпрэтацыі даных падзеяў паслужыла спрыяльным сярэдавіскам для найболей непраўдаподобных і фантастычных вымыслаў у сьвядомасьці шэрых абыватэляў. Найчасьцей гучалі разьлічныя варыяцыі аб нападзе “чэчэнскіх баёўнікаў” разам із “ісламскімі фундамэнталістамі” на дагэстанскія весі і асабліва “шоковала” маскоўскіх гэнэралаў, іж “напад адбыў ся на сваіх жа братоў музул-манаў”.

Толькі гэнэрал Шаманаў, знаны ваенны злачынца, аднойчы із жаўнерскай прастатой выдаў праўду, паведаўшы, іж чэчэнскія моджахэды напалі на маскоўскую армію. На армію, ктора абкружыла і дэманстрацыйна забівала дагэстанскіх сьляняў тыкеля за тое, што ім хацела ся жыць водле Шарыяту. На армію, ктора прыгатавала ся да калейнага кідка на Ічкерыю у чаканьні гадзіны “Х”, ктора была вызначана Крэмлём, яшчэ ў марцы 1999 р.

Менавіта **факт нападу моджахэдаў-волэнтарыюсаў на маскоўскую армію**, старала ся завуляваць крэмлёўскае кіраўніцтва. Яно і зразумела – армія ва ўсе часы была едыным і **найпершым аргумэнтам** у політычнай стратэгіі Крэмля. Вядома Пуцін выглядаў бы сьмешна, ежалі б на міжнародавых саммітах распавядаў бы аб тым, як колькісот “чэчэнскіх

баёўнікаў” напалі на армію нуклеарнага гаспадарства.

Стуль і яго барацьба з мітычным “міжнародавым тэрорызмам”, якабы засеўшым у гарах Каўказу. Што будучь рабіці пуцінскія політэхнолёгі, ежалі рэшта – два дзесяткі волэнтарыюсаў-моджахэдаў із арабскіх краёў раптам стануць шахідамі – невядома. Скарэй за ўсё крэмлёўскія прапагандысты захаваюць ім віртуальнае жыцьцё, пакуль ня выдумуюць чагось новага, кшталту “падземнага ходу ад Ітум-Калі да афганскай правінцыі Пактыя”.

Што ся тыча “формальнага поваду” другой маскоўска-чэчэнскай вайны, **то прапагандавае зычэньне скіравала ся на эксплёзы жылых дамоў у Маскве і Валгадонску** і стандартоваму “очерняюшэму набору”, пачынаючы ад “наркатрафіка і гандлю нявольнікамі”, заканчваючы на ўжо запомне-ных “фальшывых авізо”.

Тое, што ваенна-окупацыйны плян разпрацоўваў ся вельмі падрабязна, і падрыхтоўка да ваеннай кампаніі вяла ся грунтоўна, было заўважна ўжо ў цягу баёвых дзеяньняў. Маскоўскія гэнэралы ўлічылі досьвед першай вайны і практычна не паўтаралі папярэдніх памылак, хаця тое і не ўратавала іх ад новых памылак.

Другую прычыну, што тлумачыць пагарджаньне “дагэстанскім паходам” у якасьці домінуючай фабулі “фомальнага поваду”, трэба шукаці ў асаблівасьцях мысьленьня маскоўскіх гэнэралаў, якія амаль ня ўмеюць перабудоўваці ся і з бэздумным імпэтам трымаюць ся пляну. **Дагэстанскія падзеі былі нечаканымі і непрадугледжанымі**, што і пацвердзіў ўсё той жа прэм’ер-міністар Сьцяпашын на пасяджэньні ўраду РФ, гды яўна расьціснуты і зьмяшаны, вымавіў да камэры цяпер ужо гісторычну фразу – “Дагэстан мы згубілі...”

У адрозьненьні ад дагэстанскіх падзеяў, эксплёзы дамоў **былі яўна прадугледжаны сэкрэтным плянам, таму гэтак акуратна і ўправоджвалі ся офіцыяльнай прапагандай.**

працяг будзе

⁴ валька – барацьба
⁵ дужаньне – імкненьне
⁶ для здэградаванай Эўропы!!! (прыцемка рэдактара)
⁷ устаўное – законнае
⁸ права – закон
⁹ засада – прынцып
¹⁰ зыск – русск. выгода
¹¹ апогэум – найвышэйшы пункт
¹² эксплёзыя – выбух
¹³ елікасьць – колькасьць
¹⁴ запамінаці ся – забывацца
¹⁵ індукцыяваны – спароджаны
¹⁶ каптур – русск. перен. верхушка
¹⁷ дэцызыя – рашэньне
¹⁸ волэнтарыюс – дабраволец
¹⁹ джарало – крыніца
²⁰ сцэнарыюс – сцэнар

Шарыят, рэлігійнае музулманскае права, збор прадпісаў, што датычаць абавязкаў адносна Бога і міжлюдзкіх стасункаў. У ісламе не існуе падзел паміж правам сьвецкім а рэлігійным. Права гэтае апрацоўвае ся на падставе Корану і традыцыі – сунны. У шыітаў вялікае значэньне адыгрывае таксама традыцыя Імамаў.

Імам (з арабскага знача – стаячы на чале, вядучы), на пачатку ісламу гэтак акрэсьлівалі духовага правадыра – навучанага і пажожнага чалавека, які вядзе мадлітвы ў мячэце. У суннітаў зь цягам часу Імамы набылі гаспадарствавае значэньне, у шыітаў засталіся бэзумоўнымі духовымі правадырамі. Функцыю Імама не можна параўнаць з годнасьцю сьвятара ў Касьцёле. Імам можа быць кожны музул-манін, які мае адпаведныя веды з тэолёгіі і рытуалаў вядзеньня мадлітвы, але ён ня мае сьвятарскіх функцый.

Кароткі слоўнік ісламу

пачатак на с. 6

стылю жыцьця і суровасьць звычаяў (адмова ад алкаголю, тытуню, газар-довых іграў і г.д.). У імя дакладнага монатэізму адмаўлялі народны культ сьвятых і сьвятых мейсцаў. Пад сьвецкім правадырствам князя Мухаммада Ібн Су’уда (1744-1765) і духовым Абд аль-Ваххаба стварылі моцнае гаспадарства Наджаб, што абдымала амаль усю Арабскую Паўвыспу. Пасьля ўпадку ў XIX ст. ізноў заняло яно моцныя пазыцыі ў першай палове XX ст. за часоў Абд аль-Азіза (1880-1953) – ад 1932 р. носе назву Саудаўская Арабія, а ваххабізм ест у ім пануючай доктрынай.

Мулла (молла), тытул, надаваны музулманскім духоўным у значэньні “майстра”, “вучоны”, “сьвятаблiвы” (у залежнасьці ад краіны і традыцыі). Калі-некалі мае значэньне “пан” у ста-сунку да Бога (Марокка).

Духоўны і сьвецкі правадыр руху Талібан - Амір (Галоўком) Прававерных Мулла Мухаммад Омар

Талібы, даслоўна: “тыя, што шукаюць праўды”, назва функцыянуе ад 1994 р. На пачатках дзейнасьці руху, гзн. у пачатку 90-х лет, да руху ўступалі сунніты, вучні мэдрэсэ – коранічных школ, што дзейнічаюць пры мэчэтах. У школы прымалі ў асноўным бэздомных і сіроты, бацькі якіх загінулі ў часе дамовай вайны, а таксама горлівых вызнаўцаў іслама з поўдня Афганістана і ўсходняй часткі Пакістану, дзе мешкаюць Пуштуны – качэўнае племя. Вучняў мэдрэсэ вучылі таксама баёвай штурцы, у сувязі з чым, яны атрымалі пазьней істотныя ваенныя поспехі. На апанаваных Талібамі прасторах Афганістану быў усталяваны жорсткі рэлігійны парадак і панаваў супакой, у сувязі з чым многія з аміраў (палявых камандэраў) далучыла ся да руху. Пасьля здабыцьця Кабулю Талібы забаранілі ўсе заба-вы, алкаголь і тэлевізыю, забаранілі кабетам выходзіць з дому самастойна, бэз суправаджэньня сваякоў – муж-чын і інш.

Шыіты, політычна-рэлігійны адлом у ісламе. Шыіты ўзнаюць за праўных наступнікаў Магомэта патомкаў чацьвертага каліфа Алі Ібн Абі Таліба, мужа Фацімы, чацьвертай дачкі Прарока. Яны вераць, іж Алі (забіты ў 661 р.) пераказаў сваім наступнікам – імамам, спэцьяльную Боскую ласку, дзякуючы чаму імамы застаюць ся неабмыльнымі і чыстымі. Яны найвышэйшыя аўтарытэты ня толькі ў сьвецкіх, але і ў рэлігійных пытаньнях. Шыіты былі ўвесь час перасьледваныя суннітамі ад 661 р. Шыіты развінулі свае доктрыну і культ – шыізм. Перакананыя таксама, што наступнік Алі Ібн Абі Таліба, дзе-сьці ёсьць і абавязкова прыйдзе як Магдзі – Мэсыя², каб заправодзіць парадак. Шыітаў найбольш у Іране: 92%. Маюць таксама істотныя меншасьці (больш за 25%) ў некаторых іншых музулманскіх краінах: Іраку, Афгані-стане і Сярэдняй Азыі.

² гэты элемэнт свае доктрыны шыіты атрымалі ад наверхнутых у іслам жыдоў і хрысьціян.

У гэтым нумары мы заканчваем (пачатак – “Літва” N 4/16 2002 р.) тэмат, які вельмі ґрунтоўна распрацаваў польскі даследчык Эдвард Валевандэр у сваёй кніжцы “Die österreichische Presse und die polnische Januaraufstand” (Аўстрыяцкая прэса і польскае студзенскае паўстаньне), што была выдадзена на-нямецку ў Франкфурце-над-Майнам ў 1991 г.. Ґрунтуючы ся на працы п.Э.Валевандэра, а таксама на іншых апрацоўках, мы спрабуем прааналізаваці, якім чынам практыкаваньне католіцкай веры паўплывала на мотывацыю інсургэнтаў, а таксама якім чынам праявіла ся міжнародавая католіцкая солідарнасьць з польскім і літоўскім¹ народамі.

Бог, Гонар, Айчына...

Ватыкан і аднаўленьне Рэчыпаспалітай

Ватыкан працівіўся памкненням расейскага ўраду далучыць тэрыторыі былой Рэчыпаспалітай непасрэдна да імперыі і зрусыфікаваць увесь нерасейскі элемент разам з Католіцкім Касьцёлам. Аўстрыяцкія газэты асабліва ўважліва адлюстроўвалі гэтую пазыцыю, даючы чытачам гісторычны абрыс, які сягаў пэрыяду падзелаў Рэчыпаспалітай.

“Das Vaterland”² трымала ся думкі, што за Папежамі аніколі не затрымлівала ся слова ў падтрымку Польшчы. Гэтую думку па большасьці падзяляла католіцка орыентаваная прэса. Пад увагай прэсы знаходзіла ся пазыцыя Папежа Грэгора XVI па польскім пытаньні. Гэтак “Morgenpost”³ даводзіў, спасялаючыся на Алёкуцыю Папежа Грэгора XVI “Haerentem die” ад 22.VI.1842, што Папежы ўжо ня першы раз зьвяртаюць увагу на пераслед католікаў у Расеі. “Der Botschafter” аднак адзначыў тое, што Папеж даўна мусіў бы выступіць з ацэнкай дзеяньняў Расеі. Бо агульна толькі напрыканцы 30-х лет XIX ст. Грэгор XVI вырашыўся асудзіць царысцкія практыкі пасья таго, як два мільёны грэка-католікаў было “загнана, захлыстана і закнутана” у расейска-праваслаўную дзяржаўную царкву. Каб неяк зьлепшыць свой візэрунак, створаны згаданай алёкуцыяй, Мікалай I, ажно два разы наведаў Папежа ў Рыме ў грудні 1845 р. Падчас гэтых аўдыенцый Папеж паказаў Цараві, ягоняя ж загады датычна перасьледу Касьцёла, на што монарха, зьдзівіўшы ся адпаведаў, іж увогуле аб многіх з тых загадаў ня ведаў. На патрабаваньне Папежа Цар даў абяцаньне, што ён яшчэ раз спраўдзіць кожны з прадстаўленых загадаў. Газэты актыўна віталі пазыцыю Папежа, які як едыны монарха, не маўчаў і не баяў ся выказаць Цараві праўду ў вочы. Прэса аднак заўважала, іж Цараві, усютка една, удалося “задобрыць” справядлівы гнеў Касьцёла, не ідучы нават на дробныя саступкі.

Паказальна тое, што аўстрыяцкая прэса ніч не пісала аб меўшай мейсца энцыкліцы “Cum Primum” таго ж Папежа Грэгора XVI ад 1832 г., у якой было засуджана лістападава паўстаньне 1830-31 рр.⁴, з прычыны зрыву проці праўнае і легітымнае ўлады. Даны дакумэнт амаль не згадваў ся ў аўстрыяцкай прэсе, дзеля стварэньня агульна прызнага вобразу Ватыкана датычна Польшчы.

Каб ацаніць стаўленьне Папежа сьв.Піуса IX да польска-літоўскага пытаньня канечна зьвярнуць увагу на наступныя дакумэнты:

- Алёкуцыя ад 16.III.1863;
- Ліст да Цара Аляксандра II ад 22.IV.1863;
- Заўраджаньне да рымскіх касьцёлаў адносна мадлітваў за Польшчу “Invito sacro” ад 31.VIII.1863;
- Алёкуцыя ад 24.IV.1864;

свв. Піус IX, Папеж

У найперш згаданай алёкуцыі Папеж прамаўляе датычна падзеяў, зайшоўшых у Мэксыцы, а пасья скомэнтаваў сытуацыю ў Польшчы, ацньваючы яе як годную заскарджаньня. Прэса адрэгавала на даную алёкуцыю зьмешана, заўважыўшы, іж Папеж выразіў ся занадта дыплёматычна, разумеючы аднак, жа духовы патрыярха ня можа выказаваці ся іншым чынам.

У наступным Лісьце да Цара ад 22.IV.1863, Папеж сьв. Піус IX даў выраз свайму перакананьню, іж галоўная прычына політычных забурэньняў, якіх ён не хоча ўсправядліўляць, суць рэлігійныя перасьледваньні ў Каралеўстве Польскім, забарона непасрэднага абшчэнныя паміж лёкальнай касьцельнай герархіяй і Сьвятым Прастолам, а таксама непрызнае да Католіцкага Касьцёла заканадаўства. Цар у адказ заграў вельмі хітра, заўважыўшы, іж і ў Касьцельным Гаспадарстве маюць месца незадаволенасьць пануючымі і політычныя забурэньні, зрабіўшы ўнёсак, што “рэволюцыйнае духавенства”⁵ было інспіраторам паўстаньня.

Заўраджаньне “Invito sacro” ад 31.VIII.1863 заўрадвала чыніць мадлітвы за Польшчу і разпачало ся ўрачыстай благальнай⁶ процэсыяй у Рыме. Папеж учыніў тое з прычыны пачуцця ўдзячнасьці да польска-літоўскага народу, які служыў абарончым прадмуррам хрысьціянства, стала баронячы штандар католіцкай веры.

Значна вялікшы рэзонанс, ніж заўраджаньне мадлітваў, выклікала алёкуцыя Папежа ад 24.IV.1864. Гэтым разам Папеж быў барза далёкі ад таго, абы задавальняць царскім амбіцыям. Першагерарх выкарыстаў повад з нагоды сьвята на чэсьць

«Мужыцкая праўда» № 6

¹ літоўскі = вялікалітоўскі; ² “Айчына”; ³ “Ранішняя пошта”; ⁴ Трэба зазначыць, іж гэнэральна рэбэлія тая была засуджана правідлова, што стала спрычынена бэзпасярэднымі павязямі кіраўнікоў зрыву зь левымі, лібэральнымі і вольнамулярскімі плынямі. Не зварочана натомест увагі на тое, іж улада проці каторай рэбэлія была ўзьнята, роўне ж не была праўнай у гэтым краю. Больш канкрэтна мы павярнема ся да данага загадненьня ў артыкуле “Хваробы росту...”; ⁵ Така ізноў бачым, як дужа шкоды нанесла нашаму руху ранейшая вольнамулярска-лібэральная пастава нашае эліты. Тое дала цараві мажлівасьць бараніці ся нібы справядлівымі словамі пра абарону Божага парадку, а паўстанцаў залічыць да няўдзячных бунтаўнікоў; ⁶ благальны – просьбітны; ⁷ промінэнцыя – вядомая, знаная асоба; ⁸ „Salzburger Kirchenblatt” (Зальцбурскі Касьцельны Лісток) ад 12.V.1864; ⁹ Katholischen Blätter – Каталіцкія Аркушы.

КАЛЯНДАР

A. D. 1429

гаспадар Валошчыны⁶, княжаты мазавецкія, паморскія, сьлёнскія, твэрскія і адоеўскія, цэсар жа грэцкі, Ян Палеолёг, прыслаў сваіх паслоў. Дадаць да таго велькі наплыў шляхты, так, іжа на міль колькі дакола поўна было гасыцюючых па весях, а ўсіх выдатна праз сем нядзель прыймаваў Вітаўт. На гэтае прыняццё выходзіла штодзённа, як запэўнівае Стрыйкоўскі, па 700 бочак мёду, акрамя мальмазыі (грэцкае віно), піва і іншых трункаў⁷, валоў і ялавіц 700, баранаў 1400, зуброў, ласі і дзікоў 100. Прадметам нарадаў мела быць абмысьленне абароны проціў грозячай Эўропе патузе⁸ Отоманскай, пры чым цэсар Жыгімонт меў скрыты замер аслабленьня Польшчы праз намаўленьне Вітаўта, абы ся кролем літоўскім агаласіў, што ачывіста ляжала ў інтарэсе рэіху нямецкага і крыжакоў. І было б да гэтага прыйшло, гды б ня ўпор, глыбей паймючых політыку, дыплёматаў польскіх і літоўскіх.

*наводле “Geografia historyczna ziem dawnej Polski”
Zygmunt Gloger, Kraków 1903 r.*

¹ стычань = студзень; ² овы = той; ³ дачуркі = дачок; ⁴ майстра = магістар; ⁵ закон = ордэн; ⁶ Валошчына = Малдова; ⁷ трункі = напоі; ⁸ патузе, ад патуга = магуцьце, сіла.

сьвятога Фідэліуса ад Зігмарінген у Конгрэгацыі пропаганды веры, разам із прысутнымі чатырнаццацьцю кардыналамі і іншымі промінэнцыямі⁷, каб з пылаючым абурэньнем асудзіць Цара, які перасьледуе сваіх католіцкіх падданных і жадае ліквідаваць католіцкую рэлігію:

Мы чытаем такжа ў гэтыя дні, іж ён (Цар Аляксандар II) забараніў біскупам гэтаго католіцкаго народу выкананьне біскупскіх функцый (...). Глупец! Ён ня ведае, іж біскупы павінны ўмець і могуць выконваць свае функцый і ў катакомбах⁸.

Згаданая алёкуцыя выклікала вялікі рэзонанс у прэсе, якая акрэсьлівала яе як усправядліўленае абурэньне Касьцёла. “Katholischen Blätter”⁹ зазначае, што алёкуцыя выносіць “Пракляцьце” адносна расейскай політыцы ў Польшчы. У католікаў гэта алёкуцыя выклікала гнеў проці тыраніі царату, якая адбірае ў іх браццяў паводле веры ў Польшчы, рэлігію і свабоду, іх жыцьцё і маёнткі.

Гэнэральна можна розна ацніваць пазыцыю Папежа сьв.Піуса IX адносна паўстаньня 1863 р. Але адно можна пакінуць бэз сумніву – ён быў едыным з монархаў і кіраўнікоў дзяржаў, які настолькі горача і пасьяладоўна выступаў у абароне польска-літоўскай справы ў той час.

У падагульненьні належыць зазначыць, іж адносна Студзенскага Паўстаньня 1863 р. кардынальна зьмяніў ся стасунак касьцельных першагерархаў. Есьлі раней яны едназначна констатавалі “рэволюцыйны” характэр зрываў за непадлегласьць, дык гэткім разам у вялікай ступені падтрымалі студзеньскі чын. Зьвязана тое было із рэчаістную зьменаю духовага боку паўстаньня. Калі ў 1830-31 рр. рэбэліяй кіравалі вольнамулярскія лібэралы, дык у 1861 г. апошнім дыктаторам быў Ромуальд Траўгутт – веручы католік, і нават “чырвоны” Константы Каліноўскі ці не ў большай ступені быў абаронцам Сьвятое Уніі, аб чым найлепш сьведчыць ніжэйпададзены ўрывак з шостага нумара “Мужыцкай Праўды”.

No Boże Wszechmocny, miłosierny ty nasz Panie. Ty ab nas nie zabywaj, zlituj sia nad nami, pomaży nam u naszej niedoli, wyżeni Maskala z naszego kraju, daj nam praudziwiju wolność i wieru naszych Dziedou i Pradziedou – a kaścioły, szto Maskal, nieczysta jaho siła, parazkidau albo pierarabiu na stajni i cerkwi, znou zajaśniejuć Twajeju chwałoju i narod u nich chwalici Ciabie budzie, jak chwalili naszyje predki. Zaspiewajem tahdy u adzin hołos naszu pieśń świātuju „Święty Boże, święty mocny, święty nieśmiertelny – zmiłuj się nad nami!” i Boh najwyższy zmiłujeć sia nad nami, dapamoże nam u naszej pracy, a na tamtom świecie daść królestwo niebiesnoje – i nie buduć uže dzietki naszyje swaju matku praklinaci szto na świet radziła!!

Pakazywajuc ludzie, szto święty Ojciec aż z Rymu przyslau uže da nas swaje błahosławienie, (no Maskal jaho spyniaje) – haworać szto przysle i ksiendzou, szto buduć prymacy na unijackuju wieru. Tahdy Dziaciuki chto adno wiereć u Boha, Jaho Syna i Ducha Światoho, niechaj zaraz pakidaje szymu i perechodzić na praudziwiju wieru Dziedou i Pradziedou. Bo chto nie perojdzie na uniju, toj szymatykom zastanieć sia, toj jak sabaka zdochnie, toj na tamtom świecie piekielnyje męki cierpieci budzie!!

LITVA

Газэта «Літва» была адноўлена ў 1995 р. Да 1998 р. у рэдакцыю ўваходзілі Уладзімер Міхневіч, Аляксандар Ян Стральцоў-Карвацкі і Уладзімер Пятровіч. З 1999 р. склад рэдакцыі зьмяніўся і гэты нумар падрыхтавалі:

*Рэдактар: Аляксандар Ян Стральцоў-Карвацкі
Карэктура: Аляксандар Ян Стральцоў-Карвацкі
Вёрстка: Марцін Койдан*

Нашы прынцыпы і як нас знайсці:

Рэдакцыя газэты друкуе матэрыялы з мэтай забезпячэньня свабоднага пераплыву інфармацыі, бэз згоды аўтараў і не нясе адказнасьці ў адпаведнасьці з заканадаўствам аб аўтарскіх правах, у сувязі з адсутнасьцю прававое дзяржавы на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. Адказныя за дакладнасьць фактаў, пададзеных у артыкулах суць аўтары публікацый. Рэдакцыя мае права на стылёвае і граматычнае рэдагаваньне аўтарскіх матэрыялаў.

Поштавая скрынка:

п/с 26, 220050 Менск-Літоўскі
Рэч Паспалітая Літва – Res Publica Lithuania
e-mail: litva@adukatar.lingvo.minsk.by